

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

R. Rägo (peatoimetaja), K. Grau, E. Maddison, A. Palvadre, J. Reinhold, J. Uluots ja E. Ein (tegevtoimetaja).

LÄHEMAD KAASTÖÖLISED:

S. Csekey, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, Th. Grünthal, K. Gyldestubbe, J. Jans, P. Kann, F. Karlson, A. Luiga, J. Löö, H. Madisson, N. Maim, L. Olesk, K. Parts, A. Piip, M. Pong, K. Saarmann, K. Selter, M. Taveere, O. Tšef, L. Villecourt.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgesti loetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitav masinkiri (vähemalt 3 sm. laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmise. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Ühtlase tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, missugune soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õigus“ toimetis, Tartus, Aia tn. 35.

SISU:

Artiklid:

	Lk.
Tjutrumov, J.: Pärlikust obroki õigusest Balti õiguse järele	209
Rägo, R.: Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuarveti kandidaatidest	213
Hunt, R.: Eesti Vabariigi põhiseaduse § 73	216
Kann, P.: Poola kriminaalkohtupidamise seadustik (Järg)	219

Arutlusi:

Erdmann, E.: Tsiviilprotsessi reformist	227
---	-----

Riigikohtu tegeles:

Riigikohtu Üldkogu seletus 1929. a. septembrikuu 18/20 päevast Tempelmaksu seaduse käsitamisel lahkarvamusi tekitavate küsimuste kohta (T. nr. 28 — 1929. a.)	239
---	-----

Lisa:

Riigikohtu 1928. a. otsused	49—64
---------------------------------------	-------

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

Nr. 7

X AASTAKÄIK

1929.

Pärilikust obroki õigusest Balti õiguse järele.

I. Tjutrumov.

Päriliku obroki õiguse all mõistetakse säärast õigussuhet, mille põhjal omanik oma kinnisvara annab teisele isikule pärilikuks tähtajatuks kasutamiseks iga-aastase obrokimaksu vastu (art. 1324). Seejuures tähtajata obroki õigus on kasutamise õigus omandusõiguse alusel (*dominium utile*), mille põhjal obroki kasutaja võib kinnisvara vallata ja kasutada selle sõna kõige laiemas mõttes selle kinnisvara täieliku omanikuna ainult kohustisega maatükki mitte halvendada. Tõelikuks kinnisvara omanikuks (*dominus directus*) jääb endiselt see, kes maa obroki kasutamiseks andis, säilitades õiguse, olgugi piiratud, kinnisvara üle käsutada.

Mõnes Eesti linnas, kaasa arvatud ka Tallinna, on palju ehitatud ja ehitamata krunte, mis kinnisturaamatu järgi on ära tähendatud linna, seltside või eraisikute otseses omanduses olevaiks. Nende kruntide eest maksavad ühed või teised isikud juba üle 10 aasta maaobrokit ja kõiki teisi makse, olgugi et päriliku obroki õiguse kohta pole vormilist lepingut.

Kerkib äärmiselt tähtis ja tõsine küsimus: kas võib lugeda isikut, kes obrokit ja kõiki teisi makse maksab ja krunti valdab üle 10 aasta, kuid kel pole kirjalikku obrokilepingut, selle krundi obroki kasutajaks ja kas otsene omanik on kohustatud temaga lepingut sõlmima?

Sellele küsimusele vastamiseks on vaja päriliku obroki õiguse instituuti vaadelda tema algupära ajalooliste allikate seisukohalt, tema juriidilise loomu ja nende nõuete seisukohalt, mis nüüdisaegse õiguse poolt esitatakse lepinguile, mis loovad päriliku obroki õiguse.

Esiteks, ei saa viitamata jätta sellele, et meieaegse, Balti õiguse päritava obroki õiguse aluses lasub rooma emphyteusise instituut (*contractus emphyteuticarius*), mis kuulub konsensuaalsete lepingute hulka ja tekib kokkuleppel omanikuga, kusjuures kirjalik vorm oli nõutav ainult kiriklikkude emphyteusiste juures ja samuti sel juhul, kui oli kokku lepitud mõnesuguseis kõrvalekaldumisis seaduslikest reeglitest, kuna teistel juhtudel oli küllalt lihtsast tahteavaldisest (vt. Baron, Rooma tsiviilõiguse süsteem §§ 176, 177, 179, 200 ja t.). Emphyteusise oleluses loeti oluliseks mitte lepingu vorm, millega emphyteusis sisse seatakse, vaid teise varanduse kasutamise vajalikkude nõuete olelu. Alul obroki kasutajal, olles rentniku seisukorras, polnud oma õiguse iseseisvat kaitset rikkumiste vastu kolmandate isikute poolt, olles säärastel juhtudel sunnitud peremehe abi poole pöörduma, kuid pärast sai ta iseseisva *actio vectigalis*'e, mis oli *actio in rem*, s. t. asja hagi, milline asjaolu muntis tema õiguse asjaõiguseks (*jus in re aliena*). Alul tehti vahet *ager vectigalis*'e ja *ager emphyteuticarius*'e vahel, kuid Justinianuse seaduse-

andluses liitusid need kaks instituuti, mille pinnal tekkis emphyteusis kui pärilik, võõrandatav asja õigus täieliku kasutamise ja viljavõtmise peale, mis loodud võõra põllumaa peale iga-aastase kindla rendimaksu vastu emphyteut'i kohustisega asja peal lasuvaid makse maksta ja koormisi kanda. Peale asja hagi (*actio in rem*) saab emphyteut õiguse isikulise hagi peale õigussuhte aluseks olevast toimingust, vaatamata sellise toimingu vormile.

Rooma emphyteusis'e alusel on Baltõiguses tekkinud kaks instituuti: 1) maa-ehk pärilik obroki õigus (art. 1324—1334) ja 2) põline rent (art. 4131—4154), mis oma juriidilise loomu poolest täitsa ühesugused ja mis endast kujutavad õieti ühe ja selle sama instituudi — võõra varanduse päriliku kasutamise õiguse (Senati ots. 1900 nr. 54) — kaks eriliiki. Nende vahe seisab peamiselt üksikasjades, mis aga nende juriidilist loomu ei mõjusta, ja põlise rendi mõnes iseärasuses. Päriliku obrokiõiguse, kui võõra varanduse kasutamise asjaõiguse oleluks nõutakse Balti õiguse järele peamiselt kaks tingimust: 1) võõra kinnisvara kasutamise tähtajatut iseloomu ja 2) iga-aastase kindla obroki maksimist. Nende kahe tingimusega parandatud obroki õigus erineb *ususfructus*'est (vilikasustamisest) ja rendi lepingust ning põlisrendi lepingust, mis vahel võib omada ka tähtajalist iseloomu (art. 4131) ja mille juures rendimaks peab olema vastav maatüki tuludele.

Nii siis, obrokiõiguse kui asjaõigusliku instituudi loomiseks on vaja määrata tähtajatus ja iga-aastane kindel obrokimaks (art. 1324), sest kui leping tehakse teatava aja peale, mille mõõdudes omanik võib obrokikasutajale ära õelda või temale uued tingimused teha, siis sellega luuakse mitte obroki asjaõigus, vaid lihtne rendileping (märk. art. 1324. juures). See III kõite reegel on väga oluline päriliku obroki õiguse iseloomu ja omaduse määritlemi-

seks, eriti kõrvutades teda art. 4132. ja 4133. reeglitega põlise rendi kohta, mille suhtes art. 4132-es otse öeldud, et põlise rendi leping peab olema kirjalik ja sisse kantud avalikesse kohturaamatutesse ja et art. 4133. mõtte järele lepingu sissekanne raamatutesse omistab põlisele rentnikule asjaõiguse kinnisvara kasutada kui omanik (art. 942) kõigi selleks kasutajale kuuluvate õigustega. Sellist reeglit pole obroki õiguse kohta, kus järelikult kirjaliku lepingu puudumine iseenesest, nõutavate tingimuste olemisel, nagu rooma emphyteusises'ki ei hävita lepingu tähendust, mis sihitud obroki õiguse loomisele, kuid üksnes nende tagajärgedega, mis osundatud art. 1310. Asi on selles, et Balti õigus vaatleb pärilikku obroki õigust (art. 1323 ja 1324) kui maa koormiste üht liiki, laiendades temale seaduse äldmäärused maakoormiste loomise kohta (art. 1308—1310), nende seas ka art. 1310. määruse, mille põhjal lepingu või ühekiilgse tahteavaldisega sisse seatav maakoormis kõrvaliste isikute suhtes saab jõuseks ainult kinnistu-hüpoteegiraamatutesse sissekandmisega kohustatud kinnisvara nimeme; seega lepinguga või ühekiilgse tahteavaldisega sisseseatava maakoormise mittekandmine kinnisturaamatutesse halvab ta tähenduse üksnes kõrvaliste isikute suhtes, kuna kontrahentidele ja nende õigusjärglastele maakoormis omab jõudu ka kinnisturaamatutesse sissekandmatuna; seega, nagu Erdmann (Süsteem II k. art. 523) õieti tähendab, võib maakoormise peale õigust omaja isikulise hagi sihtida mitte ainult sissekandmise peale kinnisturaamatutesse, vaid ka sellele vastava täitmise peale. Valitsev senat ühes omas otsuses (Tsiv. Kass. Dep. 1913 nr. 50) tunnistas, et lepingu sissekanne maaregistrisse, kui kinnisvara asjaõiguslik koormamine, on nõutav asjaõigusliku tiitli saavutamiseks ja nimelt hüpoteegilise avalikkuse huvides kolmandate isikute suhtes. Peale selle on vaja silmas pidada, et kõigil neil juhtudel, kus õigussuhtele asjaõigusliku iseloomu omistamiseks on vajalik õigus-

suhte sissekanne kinnisturaamatusse, kont-
rahendid ja nende õigusjärglased, nagu
rooma õiguseki, omavad vastastikust
isikulist hagi õigussuhte aluseks oleva toi-
mingu kinnistamise peale ja isegi põlise
rendi sissekandmisega kinnisturaamatusse
on tingitud ainult selle lepingu asjaline ise-
loom, kuid mitte tema olemasolemine (art.
4132, Erdmann. Süsteem lk. 247).

Prof. Sinaiski arvates (Osnovõ graž-
danskavo prava, 2. anne, lk. 73) on maa-
ehk pärilik obroki tema mittesissekandmisel
maaraamatusse ainult kohustusõigus, mis
rajatud lihtsale rendilepingule. Kuid seda
prof. Sinaiski arvamust, meie poolt esitatud
kaalutluste põhjal, võib vaevalt õigeks pi-
dada ja vastavaks art. 1324. märkuse täp-
sale mõttele, millele ta oma arvamuse kin-
nitamiseks juhib. See märkus puutub
mitte tähtajata lepingu sõlmimisse vaid
ainult teatud aja peale, kuid ei puutu mitte
vormita lepingu sõlmimisse obroki õiguse
loomiseks, s. t. kinnisturaamatusse sisse-
kandmata.

Mis puutub küsimusse maatüki valda-
mise kestusest 10 aastat ja enam, siis üld-
reegli järgi, kõrvale jättes küsimuse lepingu
tähtajatus kohta, sel pole olulist tähendust,
sest pärandatavat obroki õigust nagu igat
teist maakoormist, teisiti kui saksa õiguse
järgi, ei või iganemise teel luua (rooma
õiguses võis iganemise teel saada ainult
olemasolevat emphyteusist), ja üksnes maa-
koormise kasutamine mäletamata aegadest
ka kinnisturaamatusse sisse kandmata an-
nab selle maakoormise kasutamisele kaitse
(art. 1309), sest sellega on tekkinud pre-
sumptsioon tema seaduslikust tekkimisest,
olguigi et ta esialgseks tekkimisviisiks oli
leping või mõni ühekülgne tahteavaldis,
mille juures on nõutav sissekandmine raa-
matusse.

Ülaltoodu põhjal peame tulema järgmis-
tele tulemustele päriliku obroki õiguse ins-
tituudi olemuse ja tähenduse suhtes.

1. Pärilik obroki õigus ehk
maakoormis on Balti õiguse järele üks

liik maakoormisi, mispärast temale
on rakendatavad üldmäärused maakoor-
miste loomise kohta.

2. Maa- ehk päriliku obroki õiguse all
tuleb mõista säärast õigussuhet, mille põh-
jal omaniku poolt on kinnisvara teisele an-
tud pärandatavaks kasutamiseks: a) mää-
ramata aja peale, b) obroki kasutaja kohus-
tisega maksta kõik maksud ja kanda kõik
kinnisvara peal lasuvad koormised (art. 1332).

3. Seaduses pole nõutud kind-
laks määratud vormi toimingut
ja oks, mis päriliku obroki ins-
tituudi tekkimise aluseks, kuna
kontrahentide ja nende õigusjärglaste suh-
tes maakoormist loov leping säilitab jõu sõl-
tumata selle sissekandmisest kinnisturaama-
tusse, sest art. 1310. täpse mõtte järele le-
pinguga või ühekülgse akti põhjal loodud
maakoormise raamatusse sissekandmine on
vajalik ainult asjaõigusliku iseloomu ja kõr-
valiste isikute suhtes sundusliku jõu and-
miseks.

4. Maakoormise kasutamine mäletamata
aja eest annab obroki kasutajale kasutamise
õiguse kaitse ka ilma sissekandmiseta raa-
matusse, olguigi et selle esialgse tekkimise
aluseks oli leping või mõni ühekülgne tahte-
avaldis.

5. Samaselt rooma emphyteusis'ega, le-
pingu sõlmimine kinnisvara omanikuga ob-
rokioõiguse loomiseks annab sõltumatult le-
pingu vormist, kontrahentidele ja nende
õigusjärglastele vastastikuse isiku-
lise hagi teise poolte kohusta-
miseks vormilist lepingut sõl-
mida, et seega õigussuhete aluses ole-
vale toimingule asjaõiguslikku tähendust
anda.

Juhinedes neist kaalutlustest, peab tun-
nistama isikuid, kes valdavad maatükke
nende omanikkude nõusolekul ja kes mak-
savad iga-aastast obrokimaksu ja kõik maa
peal lasuvad maksud ning koormised, ob-
rokikasutajaks, tingimusel, kui neile on jae-
tud selle maa tähtajata kasutamine, kusjuu-
res vormilise lepingu puudumine ei võta

kontrahentidelt ja nende õigusjärglasilt õigust nõuda vormilise lepingu sõlmimist õigussuhete aluses oleva õigusliku toimingu kinnitamiseks. Kui aga maa kasutamine esitatud alustel kontrahentide või nende õigusjärglaste isikus tekkis mäletamata ajast, siis saavad obrokikasutajad oma õiguse kaitse ka kinnisturaamatusse sisse kandmata.

Vaadeldava instituudi puhul tekib kohtuasutiste praktikas veel üks väga tõsine küsimus, ja nimelt: kas kaotab kontrahent vastastikuse isikulise hagi — teist poolt vormilist lepingut sõlmima sundida — kui ta seda hagi pole tarvitanud 10-aastase kustutava aegumuse kestel?

Pole kahtlust, et ülalmainitud vastastikune isikuline hagi allub üldisil alusel kustutava aegumuse jõule, sest aegumuse mõjust on erandatud ainult seaduses nimeomalt tähendatud nõudmised, kuid nendesse ei kuulu nõudmine, mis tuleneb pärilikust obroki õigusest, mis kinnisturaamatus ingrosseerimata. Kogu küsimus koondub hetke kindlaksmääramisele, millega on seotud igal üksikul juhul aegumuse algus. Sellele küsimusele oli pühendatud väga üksikasjaline Valitseva Senati seletus a. 1901 №33 Piibu asjas. Kahjuks Balti seadustiku kommenteerijad on liialt üldistanud selle täitsa õige Senati seletuse, laiendades ekslikult ta kõigi asjaõiguslike hagi peale. Asi seisib selles, et Piibu asjas Valitsev Senat vaatles küsimust kinnisvara omanduse saamise momendi suhtes toimingu põhjal ja koos sellega määras kindlaks ka kustutava aegumuse algmomendi. Senat, täiesti kokkukõlas art. art. 3014, 3015 ja 3030 (III köide) täpsa mõttega, tunnistas, et kinnisvara omanduse soetamiseks tehtud toimingu sissekandmine kinnisturaamatusse on vajalikuks tingimuseks kinnisvara omandusõiguse enese saamiseks ja kuni selle tingimuse täitmiseni ei kandu omandusõigus üle omandajale, kes omab ainult isikulist

hagi võõrandaja vastu korroboreerimisakti väljaandmise peale ja seepärast, kui omandaja 10 aasta jooksul pole nõudnud toimingu rüütamist vajalikku vormi ja ta kinnitamist kohtus, siis sellesamaga kaotab ta art. 3015 ja 3030 ette nähtud hagi õiguse toimingu formaalsuste täideviimise ja järelikult ka toimingu enese täitmise peale (art. 3639), mis ka kaotab võõrandajale sundusliku jõu. Kogu see senati seletus puutub just kustutava aegumuse algmomendi arvamist toimingu põhjal kinnisvara omanduse saamise juures ja seepärast ei saa ta omada otsust suhtumist teistesse asjaõiguslikesse institutidesse, mille suhtes aegumuse algust määratakse iga üksikjuhu individuaalsete konkreetsete asjaolude põhjal. Kõigi nende suhtes on ühine formel, mis rooma õiguse poolt määratud, ja nimelt aegumuse jooks algab, kui *actio nata est*, s. t. õiguse rikkumise hetkest (art. 3623). Eriti päriliku obroki suhtes on vaja silmas pidada, et toiming, mis loob päriliku obrokiõiguse, sõltumata ta vormist, juba ta sõlmimise hetkest peale on kohustuslik kontrahentidele ja nende õigusjärglastele, s. t. sõltumata ta sissekandmisest kinnisturaamatusse, sest art. 1310 täpsa mõtte järgi obrokiõiguse, kui maa-koormise sissekandmine kinnisturaamatusse on vajalik ainult temale kohustusliku jõu andmiseks ka kolmandate isikute suhtes. Järelikult, kui kontrahentide kokkuleppel loodud maatüki kasutamine oma tingimusi täiesti vastab päriliku obrokiõiguse tunnustele ja teostatakse takistamatult, siis *actio nata est* puudumisel pole seadusega nõutavaid tingimusi aegumuse jooksmise alguseks, ja seepärast säärane obrokikasutaja, ükskõik kui kaua tema vaidlematu ja tähtajata obroki all oleva maatüki kasutamine kestis, ei kaota ta õigust nõuda omanikult sellekohase vormilise lepingu tegemist, et kinnitada õigussuhte aluses olevat õiguslikku toimingut samuti kui ka maatüki omanik säilitab samasuguse õiguse obrokika-

sutaja vastu. Obrokimaatiki faktilise valduse kaotamine obroki kasutaja poolt või viimase väljatõrjumine omaniku poolt, seega õiguse rikkumine, mis kohtulikku kaitses vajab (*actio nata est*), tuleb lugeda küllaldaseks aluseks aegumuse alguse arvamiseks. Järelikult säärastel juhtudel see või teine vastus seatud küsimusele kontrahendi poolt aegumuse tõttu isikulise, toi-

mingu kinnitamise hagi kaotamise suhtes võib järgneda vaid iga üksikjuhu konkreetsete asjaolude selgitamise põhjal. Igal juhul Senati selgitust 1901. a. № 33 Piibu asjas, mis puutub ainult toimingu põhjal kinnisvara omanduse saamisenesse, ei või kohaldada päriliku obroki õiguse instituudi juures.

Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuametikandidaatidest.

R. Rägo.

Möödunud suvel avaldati „Riigi Teatajas“ Kriminaalseadustik, sellele järgnevad lähemal aastail Tsiiviilseadustik, mõlemad kohtupidamise seadustikud ja teised kohtu ja kohtumõistmist puudutavad seadustikud. Uute seaduste rohkus toob kohtutegelastele uut tööd, ühes sellega püstitab see aga ka uued nõudmised. On vaid tarvis vaadelda avaldatud Kriminaalseadustikku, et veenduda, et kohtuniku võimupiirid ses seadustikus on tunduvalt suuremad kui praegu maksimates. Laialdasem on karistumäära valiku võimalus, sest fikseerib uus seadustik ju ainult süüteo eest ähvardava karistuse ülemmäära. Märgatavalt on laiendatud karistuse kandmisest tingimisi vabastamine (§ 27). Suuremat rõhku on pandud kurjategija isikule. Seadustik opereerib meil esmakordselt harjumus- ja professionaalkurjategija mõistetega (§ 65). Hoolikamat tähelepanu on pööratud ka alaealistele. On selge, et see seadustik nõuab kohtutegelastelt head üldja kutseharidust ja praktilist ettevalmistust. Jätame kõrvale praegu üldhariduse ja kutsehariduse ja peatume vaid kohtutegelaste praktilisel ettevalmistusel.

Ei või öelda, et see ettevalmistus oleks rahuldav. Ta ei vasta ei meie Põhiseaduse poolt määratud kohtuehitusele, ei vasta ka oleviku ega tuleviku praktilistele nõuetele. Instituudi korraldamine iseenesest on kiire ja on vajalik aegaviimatult vastavaid samme astuda, sest ei saa kohtunikke üle õõ uu-

tele ülesannetele ette valmistada. Kõne all olevad küsimused kuuluvad küll kohtukorralduse seaduste hulka ja võib muidugi oodata, et nad seal omal ajal lahendust leiavad, kuid küsimus seisab selles: kudas? Väljatõttatud Kohtukorralduse seaduse eelnõu jätab, nagu selgunud, nii mõndagi soovida. Selle ümbertõõtamine on ajakuluga seotud; praegu puudutatud küsimused ei kannata aga edasilükkamist ja peaksid lahendust leidma õige pea novelliga.

Millistele põhimõtetele peaks see novell tugema?

1. Kus peaksid asuma kohtuametikandidaadid. Maksva K. A. S. kohaselt asuvad kohtuametikandidaadid kohtupalati juures. Neid võtab ametisse kohtupalati esimees kohtupalati prokuröri nõusolekul ja komandeerib neid ühte või teise kohtuasutisse. Vene ajal oli sellel süsteemil mõte, sest kohtupalateid oli palju, Vene riik oli suur ja ühest kohast kandidaatide juhtimine läks raskeks. Vene Senat ei nimetanud üldiselt kohtunikke.

Meie olukord on hoopis teine. Meil on üks kohtupalat. Riigikohtul ja kohtupalatil on üks tegevusmaa-ala. Põhiseaduse järele ei täida riigikohus üksi mitte kõrgemaid kohtumõistmise funktsioone, vaid ka kõrgemaid kohtuvalitsemise funktsioone (Põhis. § 69). Riigikohus nimetab ametisse kõik kohtunikud (§ 70). Järjekindlus nõuab, et kohtuametikandidaatide instituut tuuakse

kohtupalati juurest üle riigikohtu juurde. Sellel ületoomisel on ka omad sisulised paremused. Riigikohus oma filesannete ja ehituse tõttu on paremini kursis kõigi vabariigi kohtutega kui kohtupalat. Tegelikult tunneb kohtupalat ju ainult rahukogude, kui esimese astme, asjaajamist. Veel tähtsam on aga kohtunikkude nimetamise fakt. Riigikohus, nimelades kohtunikku, peab kandidaati hästi tundma, seepärast peab looma kõik võimalused selle soodustamiseks. Üks soodustustest on kahtlemata see, kui kohtuameti-kandidaadid asuksid riigikohtu juures.

2. Kuidas peaks toimuma kohtuameti-kandidaatide nimetamine ja vallandamine. Kuni Riigiasutuste koosseisude seaduse ilmutamiseni („R. T.“ nr. 27/1927) olid määralsed kohtuameti-kandidaadid ametnikkudeks ja nende teenistusse määramist ja vallandamist reguleerisid kohtuasutiste ja riigiteenistuse seadus („R. T.“ nr. 149/1924). 24. märtsil 1927. a. avaldatud Riigiasutuste koosseisude seaduses on aga vanemad ja nooremad kohtuameti-kandidaadid arvatud vabateenijateks. Teenistusvahetuse riigi ja vabateenijate vahel määratakse teenistuslepingute kohta käivate tsiviilseaduse eeskirjade järgi (Rts. § 2. „R. T.“ nr. 149/1924). Kandidaadi teenistusse võtmise ja vallandamise fakt ei ole enam avalikõiguslik, vaid eraõiguslik toiming. K. A. S. § 407. kohaselt võtab kandidaadid ametisse kohtupalati esimees kohtupalati prokuröri nõusolekul. Kui on tegemist eraõigusliku toiminguga, siis on kohtupalati esimees vaba isiku valikus, kellega lepingu vahetada astuda. Teenistusse võtja peab vaid silmas pidama formaalseid tingimusi, mida kandidaadilt nõuab K. A. S. ja Riigiteenistuse seadus (kõrgem juriidiline haridus jne.). Mõnel pool kaheldakse, kas on otstarbekohane ehitada kandidaadi instituuti vabateenijatele. Minu arvates ei ole kahtlused põhjendatud, kui silmas peame, et kandidaadid on õpilased ja Põhiseadus ei luba neil täita kohtuniku funktsioone. Hea koh-

tutegelaste koosseisu vaatekohalt on parem, kui ametisse võtjal oleks vabamad käed, et jubavarakult kõrvaldada kandidaatide hulgast see element, kes vähe lootusi pakub. Isiküsimus on aga, kas on otstarbekohane kandidaadi isiklikkude omaduste hindamine jätta ühele isikule ja seega terve tulevase kohtupere komplekteerimine tunduvalt olenevaks teha ühest isikust. Kuigi tuleb üksiku kohuse- ja vastutustunnet austada, on käesoleval korral siiski otstarbetu säärast võimu ühele isikule anda. Kui kohtuameti-kandidaadid meie kohtuehitise juures peaksid asuma riigikohtu juures, siis ei peaks kandidaadi nimetamist jätma ka nii autoriteetsele isikule, kui on seda riigikohtu esimees. Igasuguste etteheidete ja isiklikkude maitsete vältimiseks peaks kandidaate ametisse võtma ja sellest vallandama kolleegium. Ei ole mõtet oma raskepärasuse tõttu selleks rakendada üldkogu. Paremini saab selle ülesandega hakkama väiksem kogu. Võiks Saksa kohtukorralduse seaduse § 64. eeskujul moodustada nõndanimetatud riigikohtu juhatus ehk presiidium, mis koostuks riigikohtu esimehest ja osakonna juhatajaist. See kolleegium ei ole raskepärane ja on sisult küllalt autoriteetne. On koguni otstarbekohane, et sesse kolleegiumi otsustava häälega kuuluks ka riigikohtu prokurör, kes esindaks neid vaateid ja soove, mis olemas prokuratuuril, pealegi siirdub osa kandidaate pärast prokuratuuri alale. On kandidaatide ametisse võtmine ja vallandamine nii korraldatud, siis võiksid nad väga hästi meie riigiteenijate hulgas jääda vabateenijateks.

3. Kuidas peaks korraldama kohtuameti-kandidaatide ettevalmistust. Maksva korra järele komandeerib kohtupalati esimees kohtupalati prokuröri nõusolekul kandidaadid kas palati või selle prokuröri kantseleisse või rahukogu esimeeste käsutusse (K. A. S. § 414^a). Kandidaatide järelevalve ja nende tegevuse juhtimine lasub kohtuesimeestel ja vastava kohtu prokuröril (K. A. S. § 413). Seadus räägib kandidaatide töö juhtimisest. Sel-

lest peaks nii aru saama, et kandidaadi tööd juhitakse ja juhatatakse nii, et ta omandab maksimaalse, mis tulevase elukutse jaoks tarvis, teiste sõnadega, et kandidaat kavakindlalt õpiks. Tegelikult on aga asi teisiti. Kaevati juba vene ajal, veel rohkem aga meie iseseisvuse ajal, et kavakindlalt õpetamine ja õppimine kandidaatidel puudub. Kandidaate kasutatakse jooksva kohtutöö huvides. Kus koormatus, sinna saadetakse kandidaat. Kandidaadil lastakse pikemat aega teha kantseleitööd. See töö on kantseleile tarvilik ja kasulik, kandidaadile aga on ta vajalik ainult nii kaua kui sellega tutvutakse õppimise mõttes. Me võime liialdamata tõsitada, et kandidaatide praktilises ettevalmistuses puudub kavakindlus. Ilma sellela kaotab aga instituit oma tähtsuse. Ometi on sellel instituudil suur praktiline väärtus. Ei ole asjata 1864. aasta kohtuasutiste loojad seda väljendanud K. A. S. § 413-as. Ka meil on ammu aeg selle üle mõelda. Muidugi ei ole kujuteldav, et seaduseandlikul teel saaks kandidaatide ettevalmistuse detailset korda fikseerida. Seda ei saa ega ole tarviski. On vaid tarvis seaduses tõmmata raamid ja nimelt sel moel, et riigikohus saab õiguse kandidaatide ettevalmistamiseks juhtnõore välja anda. Juhtnõorides on võimalik puudutada peensusi, juhtnõoride eneste muutmine on aga lihtne ja seega on alati võimalus kiiresti reageerida uutele nõuetele. Praegune kandidaatide jaotus nooremateks ja vanemateks võib jääda, samuti on soovitatav ka vanema kandidaadi eksam. Märgin vaid mõnda minnes, et kandidaadi tegevus ei tohi olla puhtpraktiline, vaid ta peab läbi põimitud olema teooriaga. Sellele peaks vastama ka vanema kandidaadi eksam.

4. Milliseid kohuseid võib täita kohtuameti-kandidaat? Tugedes K. A. S. § 415^a ja 415^L-le pannakse meil vanemale kohtuameti-kandidaadile rahukohunikku, kohtu-uuriija ja rahukogu prokuröri abi kohuste täitmine. Nii palju kui asi puu-

tub rahukohunikku ja kohtu-uuriija kohuste täitmisse, siis tuleb kahelda, kuivõrt on see Põhiseadusega kokkukõlas. Kohunik ei ole meil üksnes mitte rahukohunik, vaid ka kohtu-uuriija. K. A. S. § 79 loeb viimast üheväärseks rahukogu alalise liikmaga. 1925. aastal muudetud K. A. S. § 146 lubab rahukogu, kui esimese astme istungitest, osa võtta ühel kohtu-uuriijal. Kui me viimast vaatleme ka kriminaalprotsessi seisukohalt, siis on ta jällegi kohunik. Ta täidab hulga kohtulikke funktsioone. Näiteks lubab protsess kohtuistungil avaldada rea tema toimingutest ja neile rajada kohtuotsuse. Kohtu-uuriija määrab teatud korradel tõkkeabinõuna vahi all pidamise. Kui tema vahistamise määrus poleks kohunikku määrus, siis ei võiks kodanikku säärase määru põhjal kinni pidada. Seda takistaks kindlasti Põhiseaduse § 8. Kõigest tuleb kategooriliselt järeldada, et meie kohtusüsteemis on kohtu-uuriija kohunik. Kohtule ja kohtunikuledele püstitab Põhiseadus kindlad nõudmised. Ta lausub: 1) kohtumõistmine on Eestis kohtute ainuõigus (§ 68); 2) kohut võivad mõista ainult üksi sõltumatud kohtunikud (§ 68); 3) kohtunikke võib ametist tagandada ainult kohtu teel (§ 71); 4) kohtunikke nimetab ametisse riigikohus, seni kuni pole eriseadusega maksmata pandud kohtunikku valimise moodus (§ 70). Et püsida põhiseaduslikul alusel, peavad kohus ja kohtunikud vastama loendatud nõuetele. Kas vastab kohtuameti-kandidaat neile nõuetele? Ta ei ole riigikohtu nimetatud. Ta on vabateenija; kes alati ametist tagandatav. Selle ja teiste tingimuste tõttu ei saa juttu olla ka ta sõltumatusest. Sellest järeldub, et kohtumõistmise funktsioonide täitmine kohtuameti-kandidaatide poolt ei sobi Põhiseaduse mõttega.

Väidetakse, et praktilised kaalutlused sunnivad saatma vanemaid kandidaate kohtunikku asetäitjateks, sest vastasel korral kannataks asjaarutamise kiirus ja mõnel korral jääks koguni aparaat seisma. On õigus, et rahukohunikud ja kohtu-uurijad

vajavad asetäitjaid ja abilisi. See peab sündima aga põhiseaduslikus korras. Sellest saaks nii üle, et luuakse lisakohtunikkude instituut praeguste lisarahukohtunikkude asemele. Viimaste arv on praegu kaks. Seda arvu tuleks tõsta näiteks 6-ni (Tallinna ja Tartu ringkonda 2, teistele kummalegi üks) või ka rohkem, kui asjaolud seda nõuavad. Peaks riigile see kulude mõttes tegema raskesti, siis võiks koosseisus ette nähtud kandidaatide arvu vähendada. Lisakohtunikke nimetab muidugi riigikohus, neile tuleks seadusega õigus anda täita rahukohtuniku ja kohtu-uurija kohuseid, nad ei ole piiratud kindla kohaga ja seaduse põhjal peaks õigus olema neid komandeerida tarviduse järele ühest jaoskonnast või ringkonnast teise.

5. Kas tuleks kohtunikke nimetada korraga määramata ajaks? Küsimuse, mis ajaks nimetatakse või valitakse ametikohtunikud, on Põhiseadus jätnud lahtiseks. Põhiseaduse §§ 68. ja 70. mõttest võiks küll järeldada, et meie kohtunikke tuleb nimetada määramata ajaks, aga kategooriliselt seda kinnitada ei saa. See on vaid selge, et olgu kohtunik nimetatud, resp. valitud, teatavaks kindlaks või määramata ajaks, siis ametikohuste täitmise

ajal on ta varustatud kõigi nende eesõigustega, millest oli juba jutt. Et Põhiseadus sedaviisi on jätnud kohtuniku ametiaja välituse fikseerimata, avaneb harilikudel seadusel võimalus seda kindlaks määrata, lähedes otstarbekohasuse seisukohast. Hea kohtuaparaadi komplekteerimiseks on kasulik, kui mitte liiga noorelt ei määrata kohtuniku oma kohale määramata ajaks. Kohtunik peab ametiga viluma, ametile kohanema; kohtunikke nimelaval asutisel tuleb selgusele jõuda, kuivõrt kohtunik oma võimetelt, iseloomult, huvidelt ja teistelt tingimustelt vastab elukutsele. See võtab tõsiselt aega. Seepärast oleks riigi seisukohalt tähtis, et iga kohtunik, kes esimest korda nimetatakse kohtunikuks, nimetatakse vaid 3 — 4 — 5 aastaks. Selle aja möödumisel langeb ta automaatselt kohtunikkude hulgast välja, kui ei ole toimunud uus nimetamine. Uus nimetamine peab aga siis kindlasti olema määramata ajaks, olgu siis, et seaduse poolt määratakse kohtunikkudele mingi üldine vanaduse ülemmäär. Säärane kohtuniku esialgu mõneks ajaks määramine võib küll tunduda esialgu pisut võõrastavana. Teadumused on aga näidanud mitte üksi meil, vaid ka mujal, et see asja enese pärast on tarvilik.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 73.

R. Hunt.

„Õiguses“ nr. 6 s. a. käsitleb R. Rägo rahva osavõttu kohtumõistmisest meie Põhiseaduse järele, tehes tühtlasi katset seletada Põhiseaduse § 73. iseloomu tema kohustavuse seisukohalt meie seaduseandlusele nute protsessikoodeksite väljatöötamisel. Analüüsi teel jõuab autor veendele, et meie Põhiseadus sisaldab konkreetseid norme, mis ei vaja enam eriseaduste andmist ja deklaratiivseid norme, mis määravad üldised raamid, jättes lähema sisustamise eriseadustele. Edasi jaotab autor Põhiseaduse mõlemat liiki normid käskivateks ja võimaldavateks, püü-

des tekstide võrdlusega leida vastust küsimusele, missugune iseloom on Põhiseaduse § 73., mille järele üksikud liigid kriminaal-asjus alluvad vandekohtule. Lõppkokkuvõttes tuleb R. Rägo otsusele, et Põhiseaduse § 73. sisaldab deklaratiivse normi, mis oma iseloomult võimaldav, mille poolt pidavat kõnelema selle §-i liiga üldine tekst ja tema asend Põhiseaduses. Ühenduses sellega ei ole vandekohtu ellukutsumine tulevasele seaduseandlusele sunduslik, vaid ainult võimalus, kuna vastasel korral Põhiseadus ei oleks andnud harilikule seaduseandlusele nii suuri volitusi koostada

eriseadusi vandekohtu vormi ja temale alluvate kriminaalasjade liigi määramiseks.

Lubatagu mulle siinkohal kaitsta samas küsimuses diametraalselt vastupidist seisukohta, mis tundub olevat mitte vähem õigustatud hr. Rägo omast, kusjuures enne arutlust olgu mööda minnes tähendatud, et Põhiseaduse § 73. iseloomu otsimine oleneb suurel määral sellest, kas kommentaator on vandekohtu pooldaja või vastane. Kasuistlikkudeks ja üksiteisele risti vastu käivateks seletusteks annab soodsa pinna ka see asjaolu, et Põhiseadus esitati Asutavale Kogule motiivideta, mispärast tema tõlgendamisel on ainukeseks allikaks Asutava Kogu 4. istungjärgu protokollid. Kahjuks ei ole Asutavas Kogus kõneldud sõnagi meie kohtute struktuurist, ainult mööda minnes on põhiseadusekomisjoni aruandja A. Anderkopp tähendanud, et „meie peame oma kohtud niivõrt iseseisvaks muutma, kui palju meil selleks võimalusi käes on.“ (A. K. protok. nr. 133, veerg 557). Asutaval Kogul on olnud tahe teha kohus võimalikult suuremal määral sõltumatuks administratiivvõimu mõjust, mis on saavutatud Põhiseaduses erilise kohtunikude ametisemääramise ja tagandamise korra fikseerimisega (§§ 69, 70 ja 71). Ühenduses sellega on kohtuniku isikule Põhiseaduse VI peatüki seitsmest paragrahvist pühendatud täielikult kolm (§§ 70, 71 ja 72) ja osaliselt ka neljas (§ 69), kuna kohtust enesest kõneldakse ainult ülejäänud neljas paragrahvis (§§ 68, 69, 73, ja 74).

Võttes omaks Põhiseaduse paragrahvide analüüsimisel hr. Rägolt käsitletud normide jaotuse käskivateks ja võimaldavateks ja, kasutades tema meetodit — tekstide võrdlust —, püüame leida vastuse meid huvitavale § 73. iseloomuküsimusele. Hr. Rägo väidab, et §§ 68 — 72 on käskivad, kuna §§ 73 ja 74 on võimaldavad normid, missugusele veendumusele ta on tulnud sõnalise teksti (kui ainukese allika) analüüsimisega. Minu arvates on hr. Rägo oma järelduse tuletanud liiga meelevaldselt, milleks Põhi-

seaduse § 73. tekst ei näi andvat küllaldaselt kindlaid lähtekohti. Hr. Rägo väidab, et Põhiseaduse § 73. tekst on liiga üldine, kuna pole öeldud, missugused kriminaalasjad alluvad vandekohtule, missugune peab olema vandekohus jne., millised küsimused kõik on jäetud lahendada harilikule seaduseandlusele. See väide ei taha pidada paika juba pealiskaudsel võrdlusel teiste Põhiseaduse VI peatükis sisalduvate normidega. Võtame, näiteks § 68: „Õigusemõistmist Eestis teostavad oma tegevuses rippumatud kohtud,“ või § 69: „Ülemat kohtuvõimu Eestis teostab . . . riigikohus.“ Kas ei ole siis need n. n. käskiva iseloomuga normid jätnud midagi lahendada harilikule seaduseandlusele? Kas siis need pole andnud riigikogule mingit volitust eriseaduste koostamiseks? — Minu arvates on antud just n. n. ametkohtu struktuuri loomisel harilikule seaduseandlusele pea piiramatud volitused kohtute vormi, nende omavaheliste suhete, asjade alluvuse, ülema kohtuvõimu teostamise mooduse jne. määramiseks.

Võtame nüüd § 73. teksti: „Sellekohaste seaduste alusel ja korras alluvad üksikud liigid kriminaalasju vandekohtule. Vandekohtunikke ei seo eelmise paragrahvi nõuded.“ Kui võrrelda § 73. teksti §§ 68 — 72, siis ei näi küll kuidagi olevat võimalik tulla otsusele, et ta oleks vähem käskiv ja rohkem üldine kui viimased. Kui vaadelda sõnu, mida põhiseaduseandja tarvitanud oma mõtte väljendamiseks, siis leiame järgmist: „Õigusemõistmist . . . teostavad . . . kohtud“ (§ 68), „ülemat kohtuvõimu . . . teostab . . . riigikohus“ (§ 69), „kohtunikke . . . nimetab ametisse riigikohus“ (§ 70), „kohtunikke võib tagandada ametist ainult kohtu teel“ (§ 71), „kohtunikud ei või pidada . . . kõrvalist palgalist ametit“ (§ 72) ja viimaks § 73 — „sellekohaste seaduste alusel ja korras alluvad üksikud liigid kriminaalasju vandekohtule . . .“ Siit näeme, et nendes kõikides normides (§§ 68 — 73) on seaduseandja

tarvitanud imperatiivse iseloomuga sõnu, ka § 73., milles öeldakse, et üksikud liigid kriminaalasju alluvad vandekohtule. Oleks seaduseandjal olnud tahe luua meie Põhiseadusse § 73. näol võimaldavat normi, siis pole kahtlust, et ta oleks leidnud oma mõtte väljendamiseks ka vastava vormi, nagu seda selgesti näeme § 74. tekstis, mille järele teatud tingimustes on erakorralised kohtud (NB!) lubatud. Nagu sellest võrdlusest selgub, on Põhiseaduse loojatel olnud kindel tahe näha meie õigusemõistmisaparaadis ka vandekohtu, kuna vastasel korral nad poleks tarvitanud nii kategoorilist väljendusvormi.

Mis puutub väitesse, et § 73. tekst olevat liiga üldine, siis tundub mulle, et ka sellele vastuvaidlemiseks annab Põhiseadus küllaldast materjali. Põhiseaduse § 68, kõneleb, et õigusemõistmist Eestis teostavad kohtud, kuid ta ei anna mingisuguseid juhtnõure selleks, mille alusel kohtud peavad teotsema. § 69. annab ülema kohtuvõimu teostamise riigikohtule, kuid ka siin ei ole lähemalt määratud, mil viisil see sünnib. §§ 68 ja 69 sõnaline tekst lubab nendes väljendatud seaduseandja mõtte seletamisel minna eriti kaugele, ja jõuda, näiteks, (esimesel hetkel küll väga veidra, kuid siiski võimaliku) küsimuse ette: Kas meie kohtud õigusemõistmisel üldse on seotud harilikus korras antud seadustega? — § 86. juhatusel on küll Põhiseadus vankumatuks juhiseks kohtuasutiste tegevuses, kuid kuski pole öeldud, et kohus oleks seotud peale Põhiseaduse ka teiste harilikus korras antud seadustega. Kohtud on Põhiseaduse järele oma tegevuses sõltumatud ja selle meie kohtute omaduse seletamisel võib kindlasti kalduda äärmusse ja teha kohus sõltumatuks ka harilikus korras antud seadustest. Olgu see ainult näiteks, missuguseid järeldusi võimaldab meie Põhiseaduse sõnaline tekst ja millist väidet ei lükka küllalt veenvalt ümber ka meie Põhiseaduse üldine *ratio legis* ja seletused õigusliku riigi printsiipidest.

Kuid niisugune seletus ei ole kuidagi võimalik vandekohtu suhtes, kuna seda küsimust käsitleva Põhiseaduse § 73. tekst on palju täielikum. Üksikud liigid kriminaalasju võivad alluda vandekohtule ainult sellekohaste seaduste alusel ja korras. Nii näeme, et vandekohtus on oma tegevuses seotud peale Põhiseaduse kindlasti ka teiste seadustega ja kui veel meelde tuleb Põhiseaduse § 9., mille järele „Eestis ei või karistada kedagi tema teo pärast ilma, et see tegu karistusvääriliseks oleks tunnistatud seaduses, mis enne teo kordasaatmist maksma hakanud“, siis peab tahtmatult tulema otsusele, et seaduseandja on Põhiseaduse koostamisel pühendanud meie kohtutest kõige rohkem tähelepanu just vandekohtule. Sellepärast ei saa olla küllaldast alust seletusel, et Põhiseaduse § 73 ka oma asendilt oleks niisuguseks erandlikuks normiks Põhiseaduse VI peatükis, mis ainult võimaldab harilikule seaduseandlusele lubada rahva osavõttu õigusemõistmisest kriminaalasjades. Lõpuks olgu tähendatud, et Põhiseaduse §§ 68, 69, 70, 71, 72 ja 73 sõnaliste tekstide võrdlus ei võimalda teha vahet, misugune neist normidest on käskiva ja misugune võimaldava iseloomuga, kuna seaduseandja nels kõikides on väljendanud oma mõtet imperatiivses vormis. Kuna aga käskiv kõnevorm ei ole omane meie Põhiseaduse VI peatüki kõikidele normidele (ainuke erand § 74), siis näib, et seaduseandja on tarvitanud imperatiivi täiesti teadlikult just nendes paragrahvides, mille nõude teostamise ta on tahtnud teha sunduslikuks riigikogule tema edaspidisel seaduseandlusel. Toetudes Põhiseaduse § 86. ja võttes arvesse sama seaduse § 73. käskivat sõnalist vormi, peab jõudma veendele, et kui harilik seaduseandlus asub Põhiseaduse VI peatüki konkreetsele sisustamisele, siis on ta kohustatud andma sellekohased seadused, mille alusel ja korras üksikud liigid kriminaalasju alluvad vandekohtule. Siit on võimalik ainult üks

järeldus — vandekohtu ellukutsu-
mine on protsessikoodeksite
väljatöötamisel riigikogule sun-
duslik, sest see on *expressis verbis* väl-

jendatud Põhiseaduse § 73., missuguse
normi täitmatajätmine *de lege lata* on või-
malik ainult põhiseaduse §§ 87 — 89 ette
nähtud korras.

Poola Kriminaalkohtupidamise seadustik.

(Järg.)¹

P. Kann.

XII. Tähtajad.

Päev, millest tähtaega loetakse, ei ar-
vata tähtaja kestusse. Langeb tähtaja lõpp
pühapäevale või mõnele muule riigi poolt
tunnustatud pühale, siis loetakse tähtpäeva
lõpuks esimene argipäev pärast püha. Pa-
ber loetakse tähtajal antuks ka siis, kui see
on Poola postile või telegrahvile antud täht-
aja viimasel päeval.

Kaebuste ja kajade andmine võib toi-
muda 7 päeva jooksul arvates määruste ja
otsuste (tagaselja) tegemisest või nende ära-
kirjade kätteandmisest.

Apellatsioon- ja kassatsioonkaebuste and-
mise soov tuleb kohtule avaldada 3 päeva
jooksul, arvates otsuse kuulutamisest, kuna
apell- ja kass. kaebuste esitamine peab toi-
muma 7 päeva jooksul, arvates motiivitud
kohtuotsuse kättesaamise päevast (kohtud
motiivivad otsuseid ainult siis, kui keegi
asjaosalistest on avaldise teinud, et ta ot-
suse peale edasi kaebab).

Kaebuste ja kajade tähtaegu uuendab
see kohus, kes kaevatava määruse või otsuse
on teinud. Tähtaja mitteuuendamise peale
võib kaevata. Apellatsiooni ja kassatsiooni
tähtaegu uuendab (korraldaval istungil) järg-
mine kõrgem kohtuinstants. Selle kohtu
otsused on lõplikud (art. 216—227).

XIII. Protokollid.

Kõrgemas Kohtus seatakse kokku iga
istungi jaoks üks üldine protokoll, kuhu
ära märgitakse istungil arutusel olnud asjade
kääk. Samasugused üldised protokollid
seatakse kokku ka muus kohtuis korralda-
vail istungeil arutatud asjade kohta.

Protokollijateks võivad olla: kohtunik,
kes ise asja arutamises osa ei võta (meie
rahukohtunik!), kohtu aplikant, sekretari-
aadi ametnik ja ka iga kodanik, kui ta
kohtunikule (kohtu-uurijale) seaduses ette
nähtud vande on andnud. Juurdlusel, eel-
uurimisel ja avalikul kohtuistungil üle kuu-
latud isiku seletused protokollitakse võimal-
likult sõna-sõnalt. Kohtu protokolle või-
vad asjaosalised parandada ja täiendada
niikaua, kui asja toimetus viibib ses kohtus,
kus protokoll kokku seatud (art. 228—239).

Kohtukutsed ja nende kätte- toimetamine

ei erine oluliselt meil tarvitusel olevatest
kohtukutsetest ja nende kätteandmise kor-
rast. Ka Poola kohtukutsetes tähendatakse
ära mitte ainult päev, vaid ka täpsalt see
tund, millal kutsutav peab kohtusse (või
prokuröri juurde) ilmuma (art. 195—209).

Eriosa.

XIV. Juurdlus (art. 240—257).

Ringkonna- ja vandekohtule alluvate ava-
lik-süüdistusajade ettevalmistamist juhib
avalik süüdistaja. Saab avalik süüdistaja
stüteo toimepanemisest teada, toimetab ta
kas isiklikult või politsei kaudu juurdluse.
Juurdlusel ette võetud toimingud ja saadud
andmed märgitakse paberile. Et juurdluse
toimetamist kergendada, on prokuröril ja
politseil õigus kutsete kaudu välja kutsuda
neid, keda on tarvis üle kuulata. Ei ilmu
väljakutsutud prokuröri või politsei juurde,
võivad viimased neid karistamiseks esitada
kohtu-uurijale või jaoskonnakohtule. Peale
selle on prokuröril veel õigus mitteilmunaid
sänniviisil ülekuulamisele tuua. On juurd-

¹ Vt. „Õigus“ nr. 6 — 1929. a.

luse kestel tarvis kohtulikult üle kuulata kahtlusosalust või tähtsat tunnistajat, kellest oletada võib, et ta ei saa kohtuistungile ilmuda, või et ta ainult vande all tõtt saab rääkima, või on tarvis kohtulik ülevaatus toime panna või kohtualuse vaimline seisukord kindlaks teha, siis toimetab kõike seda kas kohtu-uuriija või jaoskonnakohtunik. Need kohtulikud toimingud teeb kohtu-uuriija või jaoskonnakohtunik juurdluse toimetaja, kui ka kahtlusosaluse või kahjusaaja ettepanekul, edasilükkamatutel juhtudel aga ka *ex officio*. Neist toiminguid võtavad osa ka süüdistaja ja kahtlusosaluse või selle kaitsja.

Ei ole kohtunikku saadaval, siis võib mainitud protokolle kokku seada ka prokurör sekretäri või kahe kirjaoskaja inimese juuresolekul, kes ka protokollile alla kirjutavad.

Kaebuses ette toodud asjaolude või juurdlusel saadud andmete põhjal koostab avalik süüdistaja süüdistusakti ja esitab selle kohtule või, kui süütegu osutub sääraseks, mille suhtes seadus eeluurimist nõuab, siis saadab ta juurdluse eeluurimisele. Leiab aga avalik süüdistaja, et juurdlusel jätkamine on asjatu või et juurdlusel pole ilmsiks tulnud andmeid, mis lubaksid süüdistusakti kokku seada või asja eeluurimisele saata, siis paneb ta juurdlusel seisma ja teatab sellest nii kohtualusele kui ka kahjusaajale. Viimasel juhul on kahjusaajal õigus apellatsioonikohut paluda teda avaliku süüdistaja asemel kõrvalsüüdistajaks tunnistada.

Seismapandud juurdlust võib uuendada, kui ilmsiks tulevad uued asjaolud.

Jaoskonnakohtule alluvate süütegude juurdlemine kuulub politseile, kes ka neis asjus süüdistusakti koostab ja selle kohtule esitab. Neis asjus informeerib politsei prokuröri ainult siis, kui selleks on olemas prokuröri iseäraline korraldus, ja juurdlusel paneb seisma mitte politsei ise, vaid jaoskonnakohtu, kellele asi allub.

Erasüüdistuse asjus võtab politsei erasüüdistajalt kaebused vastu, kindlustab tõendused ja saadab kaebuse edasi vastavale

kohtule. Kui kohus tarvilikuks peab, võib ta ka erasüüdistuse asjus juurdluse toimepanemise politsei peale panna.

XV. Eeluurimine (art. 258—276).

Eeluurimist toimetavad kohtu-uurijad ja tähtsamate asjade kohtu-uurijad. Prokuröri ettepanekul võib ringkonnakohtu esimees mõnes asjas eeluurimise toimepanemise panna ka ringkonnakohtu liikme (kohtuniku) peale, või kui asja tuleb uurida väljaspool ringkonnakohtu asupaika, siis ka jaoskonnakohtuniku peale.

Eeluurimist toimetatakse ainult ringkonnaja vandekohtule alluvais süütegudes. Sunduslik on eeluurimine vaid neis süütegudes, mis alluvad vandekohtule või milles süüdistajana esineb kõrvalsüüdistaja (kahjusaaja). Teistes ringkonnakohtule alluvais asjus toimetatakse uurimist siis, kui prokurör asja keeruliseks tunnistab ja seepärast eeluurimist nõuab, või kui süüalune seda nõuab ja kui kohtu-uuriija selle nõudmisega ühineb.

Prokuröril on õigus viibida kõigil eeluurimise toimetustel, kuna teised asjaosalised võivad neist osa võtta ainult kohtu-uuriija loaga. Toimingutest aga, mida kohtuistungil korrata ei saa ja mis seepärast tuleb kohtuistungil avaldada, on kõigil asjaosalistel õigus osa võtta.

Prokuröri seaduslikud korraldused kui ka ettepanekud süüalustele määratud tõkkeabinõusid kergendada või süüaluseid neist hoopis vabastada, on kohtu-uuriijale sunduslikud.

Eeluurimist võib kohtu-uuriija seisma panna, kui sellega on nõus prokurör, kõrvalsüüdistaja või erasüüdistaja, või kui need ise on sellekohase ettepaneku kohtu-uuriijale teinud. Juhul, kui eeluurimine prokuröri ettepanekul või nõusolekul seisma pannakse, jääb kahjusaajal muidugi õigus paluda ennast kõrvalsüüdistajaks tunnistada ja asja eeluurimise jätkamist nõuda.

Vaidlused kohtu-uuriija ja prokuröri vahel lahendab ringkonnakohtu, kelle otsuste peale võib ka veel kaevata.

XVI. Süüdistusakt (art. 277—283).

Jõuab kohtu-uurija arvamusele, et eeluurimise toimetus tuleb seisma panna, või lõpetab ta asjas eeluurimise, siis saadab ta eeluurimise toimetuse prokuröri korraldusse. Eeluurimise toimetuse saanud, on prokurör kohustatud kahe nädala jooksul, vangilistes asjus 7 päeva jooksul, kas eeluurimise akti kohtu-uurijale tagasi saatma ettepanekuga eeluurimist seisma panna või täiendada, või jälle süüdistusakti kokku seadma ja kohtule esitama. Samadel tähtsagadel on kohustatud ka kõrvalsüüdistaja ja erasüüdistaja süüdistusakti kohtule esitama. Vastasel korral kaotavad viimased oma õiguse süüdistusakti esitamiseks. Süüdistusakt esitatakse ka jaoskonnakohtule. Jaoskonnakohtule esitatav süüdistusakt on lihtsam ja lühem, kui süüdistusakt, mis esitatakse ringkonnakohtule ja vandekohtule. Jaoskonnakohtule saadetas süüdistusaktis peab olema ära tähendatud kohtualuse isik ja süütegu, milles teda süüdistatakse ilma, et tarvis oleks süüdistust põhistada, kuna vandekohtu ja ringkonnakohtu süüdistusaktides peab süütegu tingimata põhistatud olema j. n. e. Ühes süüdistusaktiga esitatakse kohtule ka eeluurimise toimetus, juurdlus j. n. e.

Kõrvalsüüdistaja poolt koostatud süüdistusakt, mis esitatakse vandekohtule või ringkonnakohtule, peab tingimata advokaadi poolt alla kirjutatud olema.

XVII. Kohtupidamiskord ringkonnakohtus (art. 284—378).

Süüdistusakti saanud, kontrollib kohtu eesistuja, kas vastab see vormilt seaduste nõuetele (art. 279, 281 ja 283). Leidub süüdistusaktis mingisuguseid vormivigu, siis saadab eesistuja selle süüdistajale tagasi, kes peab need vead 7 päeva jooksul kõrvaldama. Leiab aga eesistuja, et süüdistusakt on antud mitte õige süüdistaja poolt, et asi tuleb ära lõpetada art. 3. ette nähtud põhjustel (kohtualuse surm, asja aegumine j. n. e.), et tõstetud süüdistuses puu-

duvad süüteo tunnused või et asi ei allu sellele kohtule, kellele süüdistusakt esitatud, siis kannab eesistuja küsimuse kohtu kinnisel istungil ette. Samuti esitab eesistuja kinnisel istungil kohtule lahendamiseks juhud, mil on tarvis eeluurimist täiendada või mis eesistuja võimupiiri ei kuulu. On aga süüdistusakt kõigiti korras, siis saadetakse eesistuja korraldusel kaebealusele ära kirjad süüdistusaktist ja tunnistajate ja muude tõenduste nimekirjadest ja teatatakse, et tal õigus on 7 päeva jooksul süüdistusakti vastu esitada vastulause. Ses vastulauses võib ette tuua ülalmainitud neli põhjust (süüteo tunnuste puudust esitatud süüdistusaktis, asja mittealluvust sellele kohtule, asja lõpetamise nõudmist ja seda, et süüdistusakt on antud ebaõige süüdistaja poolt). Vastulause peab tingimata advokaadi (kaitsja) poolt alla kirjutatud olema ja tuleb arutusele ja otsustamisele selle kohtu kinnisel istungil, kellele süüdistusakt antud. Asja arutusele määramine, kohtuistungil päeva valimine ja kutsete saatmine kuulub eesistuja kohustiste hulka. Kohtualusele kohtukutse kätteandmise ja kohtuistungil vahel peab olema vähemalt 7-päevane vaheaeg.

Peale tunnistajate ja tõenduste, mis süüdistusaktile lisatud nimekirjades ära tähendatud, võivad pooled paluda kohtusse kutsuda veel teisi tunnistajaid ja kohtusse nõuda ka muid tõendusi. Neid poolte palveid täidab eesistuja. Leiab aga eesistuja, et asjaolud, mida ülesantud tunnistajad või tõendused peavad selgitama, on tähtsusetud, siis kannab ta need palved kohtule ette. Kui kohus ei rahulda poolte palveid, siis võivad pooled ise need tunnistajad kohtusse kaasa tuua. Prokuröriilt üles antud tunnistajaid j. n. e. peab kohtu eesistuja igal juhul kohtusse kutsuma. Peale süüdistusaktis esitatud ja poolte poolt üles antud tõenduste ja tunnistajate on kohtu eesistujal õigus ka veel omalt poolt kohtusse kutsuda tunnistajaid ning asjatundjaid ja nõuda tõendusi.

Mis punktub kohtualustesse, siis peavad

nad üldise reegli järele isiklikult asja arutusele ilmuma. Ainult kergemais süüdistustes (kus karistusena ette nähtud vangistus kuni ühe aastani või rahatrahv, või mõlemad koos), mil kohus nende kohtusse ilmumist sunduslikuks ei ole teinud, võivad nad kohtusse ilmumata jääda. Kohtu asupaigas vahi all olevad kohtualused tunakse igal juhul asja arutusele.

Kohtunikude ilmumisel kohtusaali tõusevad kõik (ka prokurör) püsti ja jäävad seisma niikauaks, kuni kõik kohtunikud juba istet on võtnud. Samuti peab püsti seisma ka iga isik, kes kohtuga räägib. Kohtuistungil juhtimine kui ka kohtuistungil rahu ja korra alalhoidmine on eesistuja peale pandud. Selleks on eesistujal õigus antud kohtualuseid kohtuistungil ruumist välja saata, kaitsjailt kui ka volinikkudelt sõna ära võtta ja neid kohtuistungil ruumist välja saata.

Kohtunikud ja pooled esitavad küsimusi otseselt kohtualusele, tunnistajatele ja asjatundjatele, kuid ka siin on kohtu eesistujale õigus antud küsimuste esitamist oma ärä nägemise järele korraldada.

Asja arutamine kohtus toimub suuliselt ja avalikult. Kuid neist põhimõtetest teeb seadus mõned erandid, mis juba ülalpool esitatud.

Asja kohtulik arutamine algab asja väljahüüdmisega. Kõige pealt teeb eesistuja kindlaks, kas kõik kohtusse kutsutud isikud on kohtusse ilmunud. Ei ole kohtusse ilmunud kohtualune, kelle ilmumine sunduslik, siis lastakse teda, kui see võimalik, kas kohe kohtuistungile tulla, või lükatakse asja arutamine edasi. Ei ole ilmunud kõrvalsüüdistaja või erasüüdistaja, — siis lõpetatakse asi ära. Tsiiviilnõudja mitteilmumisel jääb tsiiviilnõue läbi vaatamata, kui viimane ei ole palunud oma nõuet ilma tema juuresolekuta läbi vaadata. Tähtsate tunnistajate ja asjatundjate mitteilmumisel asja arutamine kas lükatakse edasi või katkestatakse. Asjatundja võib asja arutuse ajal kohtusaalis viibida, kuna erasüüdistaja,

tsiviilnõudja ja kõrvalsüüdistaja jäävad kohtusaali ka siis, kui nad asjas tunnistajatena üle kuulatakse. On kohtusse kutsutud isikute kontrollimine läbi, loetakse ette süüdistusakt ja eesistuja küsib kohtualuselt, kas ta end ettepanud süüdistuses süüdi tunnistab ja kas ta soovib seletusi anda. Tunnistab kohtualune end süüdi ega ärala see ülestunnistamine kahtlust, siis võib kohus poolte nõusolekul asja kohtulikku uurimist kas osalt piirata või seda täiesti ära jätta. Ei tunnistab kohtualune end süüdi, siis algab tunnistajate ülekuulamine ja muude tõenduste läbivaatamine. Juurdlusel tehtud kirjalikke märkusi ei saa kohtuistungil avaldada. Kõll võib aga teatavatel tingimustel juurdlusel ja eeluurimisel kohtulikult üle kuulatud kohtualuste ja tunnistajate seletuste protokolle avaldada, nagu see juba selgus suusõnalikkuse põhimõtte kirjeldusel. Samuti võib avaldada juurdlusel ja eeluurimisel kohtulikult toimeetatud ülevaatuste ja läbiotsimiste kui ka asjatundjate arvamuste protokolle ja muid aktile lisatud ametlikke ja eradokumente. Ka kohtuistungil esitatud ja asjale tähtsaid dokumente võib kohus avaldada.

Asja arutamist võib katkestada (eesistuja korraldusel kuni 14 päevani) või edasi lükata (kohtumäärusega). Katkestatud asja arutamist jätkatakse. Ainult siis, kui kohtu koosseisus vahepeal muutusi on olnud, või kui kohus seda tarvilikuks loeb, või pooled seda paluvad, alatakse katkestatud asja arutamist algusest peale. Edasilükatud asja arutamist alatakse ikka algusest peale.

Tunnistajad ja asjatundjad üle kuulatud ja muud tõendused läbi vaadatud, küsib eesistuja pooltelt, kas nad soovivad kohtulikku uurimist veel millegagi täiendada. Pärast eitavat vastust lõpetatakse asja kohtulik uurimine ja avatakse poolte vaidlused. Kõige enne räägib avalik süüdistaja, siis saab sõna erasüüdistaja, pärast seda kõrvalsüüdistaja, siis tsiiviilnõudja ja lõpuks kaitsja ja kohtualune.

Süüküsimust üles ei seata ja pärast

poolte vaidlusi läheb kohus otsekohe otsust tegema. Nõupidamine ja otsuse tegemine on kinnine: peale kohtunikkude viibib nõupidamistoas ka sekretär, kes protokoll peab. Selgub nõupidamisel, et asi ei ole küllalt selgitatud, siis võib kohus asja arutamist uuesti alata ja seda katkestada (uute tõenduste vajadusel) või edasi lükata. Keerulisel asjus võib kohus ka otsuse kuulutamise kolmeks päevaks edasi lükata. Kohtu resolutsioonis tuuakse ette ka see tegu, mis kohtualusele on süüks pandud (millega see resolutsioon täiel määral süüküsimuse asendab).

Kohtuotsuse väljakuulutamine kohtu poolt sünnib seistes. Kohe peale otsuse kuulutamist annab eesistuja suuliselt tähtsamad otsuse motiivid teada ja seletab ära edasikaebe korra ja tähtjad. Kohtuotsuseid põhistatakse ainult siis, kui pooled õigel ajal on teatanud, et nad otsuse peale edasi kaebavad.

Asja kohtulik arutusel ilmsiks tulnud uut süütegu võib kohus kohe samal istungil arutusele võtta ainult süüdistaja ja kohtualuse nõusolekul. Vastasel korral tuleb uuesti ilmsiks tulnud süüteo kohta uus süüdistusakt kohtule esitada.

XVIII. Tagaseljaotsus (art. 379—384).

Kui kohtualune ega tema kaitsja kohtusse ei ilmu asjas, kus kohtualuse ilmumine sunduslik ei ole, siis teeb kohus tagaseljaotsuse. Tagaseljaotsus motiivitakse kolme päeva jooksul otsuse tegemise päevast arvates ja ärakiri sellest otsusest saadetakse kohtualusele. Kohtualusel on õigus tagaseljaotsuste peale kas apellatsiooni korras ilma ette teatamata kaevata või kaja anda ja paluda, et asi uuesti esimeses astmes arutusele tuleks. Leiab kohus, et kohtualune kaaluvatel põhjustel kohtusse ilmumata oli jäänud, siis määrab ta asja uuesti arutusele.

XIX. Vandekohus (art. 385—440).

Vandekohus koostub kolmest ametkohtunikust ja 12 vandekohtunikust. Vande-

kohtus seatakse üles süüküsimused, küsimused süüd raskendavate ja kergendavate asjaolude kohta j. n. e. Küsimuste ülesseadmise võtavad osa pooled ja ka vandekohtunikud, kuna küsimuste kinnitamine ja allkirjutamine toimub ametkohtunikkude poolt. Ühes vandekohtunikkudega viibib nõupidamistoas ka kohtu eesistuja, kes vandemeeste nõupidamist jälgib ja neile hääletamisel tehnilisi näpunäiteid annab, kuid kes süüküsimuse otsustamisest osa ei võta. Ei ole asi küllalt selge, või on tarvis üles seada täiendavaid küsimusi j. n. e., siis võivad vandekohtunikud nõupidamistoast otsust tegemata välja tulla ja paluda asja uuesti kohtulikule uurimisele võtta. Ei vasta küsimustele antud vastused seadusenoetele, või on need vastused arusaamatud, või sisaldavad nad vastuolusid, siis seletab kohus vandemeestele nende vead, annab küsimused neile tagasi ja saadab nad uuesti otsust tegema. Kui aga kohus üksmeelselt leiab, et vandekohtunikud on süüküsimuse ekslikult (kas jaatavalt või eitavalt) otsustanud, siis on kohtul õigus vandekohtu otsust tühistada ja asi vandekohtule uuesti arutada anda. Pärast süüküsimuse jaatavalt otsustamist annab eesistuja pooltele sõna karistuse kohta. Karistuse määravad ametkohtunikud.

Peab tähendama, et 1. juulil 1929. a. pandi vandekohus ainult osal Poola territooriumil maksma. Territooriumil aga, kus maksavad 1903. a. ja 1871. a. Nuhtlusseadustikud, ei ole vandekohus veel maksma pandud.

XX. Kohtupidamine jaoskonnakohtus (art. 441—447).

Kohtupidamine jaoskonnakohtus sünnib üldiselt sama korra järele, mis maksab ringkonnakohtuski. Kuid sellest üldisest korrast on jaoskonnakohtu jaoks tehtud mõned alljärgnevad erandid. Jaoskonnakohtunikul on õigus nõuda edasilükkamata iseloomuga toimingut täita juba enne asja enese arutusele võtmist. Jaoskonnakohtunik võib ka

enne asja arutusele määramist asja seisma panna, kui ta veendub, et kohtualusele süüks pandav tegu ei sisalda süüteo tunnuseid, et süüdistus on tõstetud ebaõige süüdistaja poolt, et asi on aegunud j. n. e., või et süüdistusel puudub silmanähtavalt alus. Kui tarvis, võib jaoskonnakohtunik asja arutamist katkestada kuni 30 päeva peale (ringkonnakohtus — ainult 14 päeva peale) ja asja juurdlust politsei peale panna.

Avaliku süüdistaja või kõrvalsüüdistaja kohtusse ilmumatajäamine ei takista asja arutuselevõtmist ja selle otsustamist. Elab tunnistaja väljaspool jaoskonna piire ja on tal kohtusseilmumine raskendatud, siis võib see tunnistaja üle kuulatud saada selle kohtuniku poolt, kelle jaoskonna piires tunnistaja elab.

XXI. Kaebused (art. 448—456).

Kaebused antakse määruste ja korralduste peale, mis kohtuotsuse tegemist takistavad. Peale selle võib kaebusi anda ka veel juhtudel, kus see seaduses eriti ette on nähtud.

Apellatsioonikohtus võib kaebusi esitada ainult sääraste määruste peale, mille põhjal kass. kaebustele käiku ei ole antud või mis käsitavad kahjutasu küsimust seadusevastase süüdimõistmise eest. Kahel viimasel juhul arutab kaebust kõrgem kohus. Kaebused antakse sellele kohtule, kelle määruste ja korralduste peale kaevatakse, kuid seadusevastase vahistamise, kaja ja kaebuste mittevastuvõtmise peale antud kaebusi võib ka otse kõrgemale kohtuastmele esitada. Leiab kohus, et kaebus on põhjendatud, siis lahendab ta küsimuse ise, vastasel korral aga saadab ta kaebuse ühes kaevatava määruse ärakirjaga kolme päeva jooksul kõrgemale kohtuastmele. Asja toimetust lisatakse kaebusele juurde ainult siis, kui see asja otsustamist ei venita või kui seda kõrgem kohtuaste nõuab. Kaebuste andmine määruste ja korralduste peale ei takista viimaste täitmist. Küll võib aga kohus ise

kaevatud määruste ja korralduste täitmist seisma panna.

Kaebused arutatakse ja otsustatakse korraldaval kohtuistungil.

XXII. Apellatsioon (art. 457—487).

Apellatsioonkaebusi võib anda jaoskonna- ja ringkonnakohtu otsuste peale. Neid kaebusi võivad anda nii süüdistaja kui ka kohtualune (või viimase hooldaja, eestkostja j. n. e.). Prokuröriil on õigus appellatsioonkaebust anda ka kohtualuse kasuks. Viimasel juhul ei saa prokurör ilma kohtualuse nõusolekuta temalt antud apell. kaebust tagasi võtta. Kõrvalsüüdistajal ei ole õigust apell. korras karistuse määra peale kaevata. Tsiiviilnõudja võib ainult siis apell. kaebuse esitada, kui süüdistaja teada on andnud, et ta kohtuotsuse peale edasi kaebab. Loobub süüdistaja antud apell. kaebusest, siis jätab kohus ka tsiiviilnõudja palve läbi vaatamata. Viimasel juhul jääb tsiiviilnõudjal õigus oma nõuet tsiiviilkohtule esitada. Apell. kaebuse andmise soov tuleb 3 päeva jooksul, arvates kohtuotsuse kuulutamise päevast, kohtule avaldada, kuna aga põhistatud ja kirjalik apell. kaebus tuleb esitada kohtule 7 päeva jooksul motiivitud otsuse kättesaamise päevast arvates. Apell. kaebuse võib kohus vastu võtta ka kaebaja suulisel palvel, kusjuures kohus on kohustatud seda palvelt protokollima. Apell. kaebuse ühes asjatoimetusega saadab kohus aegaviitmatult appellatsioonikohtule ja teatab sellest pooltele.

Kohtupidamiskord appellatsioonikohtus on mõne erandiga sama kui ringkonnakohtuski. Apell. kaebuse saanud, korraldab appellatsioonikohus korraldava istungi, kus läbi vaadatakse, kas on kaebus õiges korras antud ja kas kaebuse puhul on tarvis teha mingisuguseid korraldusi. Esitatakse apell. kaebuses küllalt kaaluvaid väiteid selle kohta, et esimese kohtuastme protokoll ei ole õieti kokku seatud või nõutakse seal tunnistajate või asjatundjate uut ülekuulamist selleks, et kindlaks teha asjaolusid, mis

kohtu protokoll ei ole kantud, millel aga süüküsimuse otsustamisel tähtsus, siis on apellatsioonikohus kohustatud palutud tunnistajad ja asjatundjad kohtusse kutsuma ja asiõendused kohtusse nõudma.

Palutakse apell. kaebuses tühistada kohtuotsus, millega on kohtualune õigeks mõistetud avalik-süüdistuse korras jälgitavas süüteo, siis on apellatsioonikohus kohustatud süüteo asja täies ulatuses uuesti läbi vaatama, kõik tunnistajad ja asjatundjad uuesti üle kuulama j. n. e. Kohtusse ilmutata jäänud tunnistajate protokollitud seletused avaldatakse, kui kohus arvab, et tunnistajate isiklik ülekuulamine tarvilik ei ole; vastasel korral lükatakse asja arutamine edasi. Apell. kaebuses üles antud tõendused võib kohus tagasi lükata ainult siis, kui ta leiab, et asjaoludel, mille kindlakstegemiseks tõendused on esitatud, ei ole tähtsus. Prokuröri loobumine apell. kaebusest ei ole kohtule siduv.

Seaduses ette nähtud juhtudel on apellatsioonikohtul õigus ka *ex officio* kohtuotsuseid tühistada.

XXV. Kassatsioon (art. 488—522).

Kassatsioonkaebus antakse kirjalikult ja peab alla kirjutatud olema isiku poolt, kes seisab advokaatide nimekirjas. Sooviavaldis kass. kaebust anda kui ka motiivitud kass. kaebuse esitamine toimub samadel tähtaegadel, nagu see ette on nähtud apell. kaebuste andmisel.

Viibib kohtualune, kes õigel ajal soovi on avaldanud kass. kaebust anda, vahi all, siis määrab eesistuja talle ametliku kaitsja, kes kass. kaebuse kokku seab ja alla kirjutab.

Kassatsiooni põhjused on seaduses loendatud, kuid peale loendatud juhtude jätab seadus kassatsioonikohtule veel õiguse kassatsiooni põhjusteks võtta sääraseid seaduserikkumisi, mis kohtuotsuse tegemisele võisid mõjuda.

Ex officio tühistab kassatsioonikohus kohtuotsused siis, kui selgub, et asjas puu-

duvad süüteo tunnused, et asi on aegunud j. n. e. (art. 3), et süüteo eest on määratud karistus, mida selle süüteo suhtes seaduses ette ei ole nähtud, või kui asjas on otsus tehtud ilma kaebuseta või palveta, mis seaduse järele aga nõutavad (art. 499).

Tühistab kassatsioonikohus kohtuotsuse ühe kohtualuse suhtes, ja rikub tühistamis- põhjuseks võetud seaduse vastu eksimine ka teiste kohtualuste huvisid, siis on kassatsioonikohus kohustatud kohtuotsuse ka teiste kohtualuste suhtes tühistama, olgugi, et nad kass. kaebusi ei ole andnud. Kõrgem kohus lõpetab asja ära ja kustutab asja toimetuse, kui selgub, et kohtuotsus on tehtud mittekompetentse kohtu poolt või et kohtukoosseisust on osa võtnud isik, kel õigus puudus kohtuotsuse tegemisest osa võtta, või et otsuse tegemisest on osa võtnud kohtunik (ka vandekohtunik), kes oleks pidanud taganema (art. 503).

Kassatsioonikohtul on õigus kohtuotsuseid mitte ainult tühistada, vaid ka parandada. Ta võib kohtuotsustes parandada vigu, millel otsuste tegemisel ei ole mingit tähtsust olnud, või süütegude ebaõigeid kvalifikatsioone, kui karistus õieti on määratud.

Kohtukutseid saadab kassatsioonikohus ainult poolte palvel ja poolte ilmutamine kohtusse ei ole sunduslik. On pooled kohtusse ilmunud, siis saab esimesena sõna see pool, kes on kass. kaebuse esitanud. Pärast poolte vaidlusi avaldab oma arvamust prokurör ja viimane sõna kuulub kohtualusele. On lahendamisel mõni põhimõtteline küsimus, siis võib kass. kohus otsuse tegemise edasi lükata ja küsimuse lahendamise üle anda suurendatud koosseisule. Viimase otsus temale lahendamiseks üle antud küsimuses on siduv sellele kohtukoosseisule, kes otsuse tegemise edasi lükkas ja küsimuse üle andis. Jõuab kass. kohus arusaamisele, et kass. kaebus on kergemeelne või antud ainult selleks, et asja venitada, siis teatab ta sellest sellele distsiplinaarasutisele, kellele allub kass. kaebusele alla kirjutanud kaitsja.

Kõrgema kohtu prokuröri on õigus seaduste seletuste otstarbel iga seadusejõusse astunud kohtuotsuse peale kass. kaebust esitada. Säärane kass. kaebus ei takista kohtuotsuse täitmisele pööramist ja ta otsustatakse Kõrgema kohtu poolt ilma poolte osavõtuta. Rahuldab kass. kohus (Kõrgem kohus) säärase kass. kaebuse, siis tühistab ta kohtuotsuse juhtudel, mis loendatud art. 499. ja 503. ja millest ülal juba juttu olnud, või lõpetab asjatoimetuse; muis asjus aga konstateerib ta ainult seaduse rikkumist. Mainitud juhul võib Kõrgem kohus kohtuotsuse tühistada ainult süüdlase kasuks, kuna aga tsiviilnõue jääb igatahes puutumata ja jõesse.

XXV. Kohtuotsuste täitmine (art. 523—543).

Seadusejõusse astunud kohtuotsus pööratakse otsekohe täitmisele. Surmanuhtlust võib täide viia ainult pärast seda, kui vabariigi president otsustanud on talle antud armuandmise õigust mitte tarvitada. Jaoskonnakohtu otsuseid täidab jaoskonnakohtunik, ringkonna- ja vandekohtu otsuste täitmine on pandud prokuratuuri peale. Surmanuhtlust täidetakse mitteavalikult. Kõik kahtlused ja arusaamatused kohtuotsuste täitmisel lahendab see kohus, kes asjas esimese astme kohtuna otsuse teinud. Selle kohtu otsuse peale võib ka kaevata.

Kohtuotsuste täitmist võib edasi lükata ja ka katkestada kuni ühe aastani (põhjused: rasedus, raske haigus j. n. e.). Ka rahatrahvi maksmist võib sama aja peale edasi lükata ja osadekaupa vastu võtta (tasuda).

Kuni kolme kuuni lükkab karistuste täitmist edasi ja katkestab neid ringkonnakohtu prokurör, kuni kuue kuuni apellatsioonikohtu prokurör ja kuni ühe aastani kohtuminister.

Jaoskonnakohtunikul on õigus oma äranägemise järele kohtuotsuste täitmist edasi lükata ja katkestada kolme kuuni.

XXVII. Armuandmine (art. 544—550)

Kui kohtuminister ei ole teisiti korraldanud, siis antakse armuandmispalved sellele kohtule, kes asjas esimese astmena otsuse on teinud.

Leiab kohus, et süüdlasele ei tule armu anda, siis ei anna kohus kaebusele käiku. Kui aga kohus arvamusele on jõudnud, et armuandmispalve on põhjendatud või kui kohtuminister seda nõuab, siis saadab ta palve ühes toimetusega ja oma seisukohaga kohtuministrile. On asi arutusel olnud ka apellatsioonikohtus, siis annab ka see armuandmise kohta oma arvamuse.

Kohtuminister ei anna palvele käiku, kui ta arvab, et armuandmiseks ei ole põhjust, ja kui vabariigi president nõudnud ei ole, et palve temale edasi saadetak.

Nii kohus kui ka kohtuminister võivad kohtuotsuse täitmisele pööramist edasi lükata või täitmisele pööratud otsuse kandmist katkestada, kui selleks olemas on kaaluvad põhjused.

XXVIII. Uuesti ülesvõtmine (art. 577—591).

Seadusejõusse astunud kohtuotsuseid võib uuendada nii süüdimõistetud kasuks kui ka kahjuks. Süüdlase kahjuks võib asjatoimetust uuendada siis, kui ilmsiks tuleb, et kohtuotsus on tehtud tunnistajate, asjatundjate või tõlkide väärseletuste mõjul, dokumentide või asitõenduste võltsimise või altkäemaksu mõjul. Kõik need asjaolud (valetunnistus, võltsimine, altkäemaks) võivad uuendamise põhjuseks olla, kui nad seadusejõusse astunud kohtuotsusega kindlaks on tehtud, või ka ilma selleta, kui mingisugustel põhjustel võimalik ei ole nende asjaolude tõenduseks seadusejõusse astunud kohtuotsust saada.

Süüdlase kasuks võib asja uuesti üles võtta nii mainitud põhjustel (valetunnistus, võltsimine ja altkäemaks), kui ka siis, kui ilmsiks tulevad uued asjaolud või tõendused, mis tõendavad, et süüdlane on süütu või et ta raskemalt on karistatud, kui see seaduses ette nähtud

Asja uuendamist süüdlase kahjuks võib paluda ainult prokuröri kuna süüdlase kasuks võivad paluda asia uuendada süüdlane ise, tema kaitsja, prokurör, mees, naine ja lähemad sugulased. Süüdlase kasuks võib asja uuendada ka siis, kui süüdlane ise surnud, kui karistus kantud või asi aegunud.

Antakse asja uuendamise palve mitte prokuröriilt, vaid teistelt mainitud isikult, siis peab see palve alla kirjutatud olema advokaadi (kaitsja) poolt.

Jaoskonnakohtu asjade uuendamist otsustab apellatsioonikohus, muude asjade uuendamist aga Kõrgem kohus.

Uuendamise palveid otsustatakse korraldava ilistungil.

Seismapandud eeluurimist võib üles võtta ainult ringkonnakohtu määruse põhjal, kui asi ei ole aegunud ja kui prokuröriilt on esitatud uued ilmsikstulnud asjaolud ja tõendused, mis talle enne asja seismapanemist ei olnud teada.

XXIX. Alaealistekohus (art. 592—613).

Süüteod, mis toime pandud alaealiste poolt, kes nende süütegude kohtuliku arutamise ajal veel 17 a. vanad ei ole, arutatakse alaealistekohtus. Kohtupidamine alaealistekohtus toimub jaoskonnakohtus maksva kohtupidamiskorra alusel, kuid alljärgnevate muudatuste ja täiendustega. Alaealiste süüdistusajajärg ei toimetata eeluurimist; kõrval-süüdistus ja tsiviilnõue ei ole lubatud. Juurd-luse, tõenduste korjamise ja nende kindlus-tamise kui ka muud tarvilised toimingud teeb alaealistekohtunik ise. Kuid mõne üksiku toiminguga võib kohtunik panna ka kasvataja, lastekaitsele kuuluva liikme, politsei või

mõne usaldusväärse isiku peale. Kohtuniku loal võivad juurdlusele viibida ka prokurör ja alaealise kaitsja. Tõkkeabinõuna võib kohtunik alaealisi anda vanemate, eestkost-jate või muude usaldusväärsete isikute hoole alla, või neid paigutada erilistesse alaealiste tarvis sisse seatud majadesse.

Asja arutamise päevasti teatab kohtunik lastevanemaile, eestkostjatele j. n. e., kuid nende kohtusse ilmumine on sunduslik ainult siis, kui kohus selle sunduslikuks on teinud.

Asja arutamine toimub kinnistel ustel. Peale kahe isiku mõlema poole poolt võib asja arutamisest osa võtta ka lastekaitse-seltsi esindaja. Kohtualune-alaealine jääb kohtusaali ainult nii kauaks, kui kohtunik seda heaks arvab.

Kohtuniku enese poolt üle kuulatud tun-nistajaid võib kohtusse mitte kutsuda; see-suguste tunnistajate seletused kuuluvad asja arutusel avaldamisele.

Alaealistekohtute otsuste peale võib nii apellatsiooni kui ka kassatsiooni korras kaevata.

Neis ringkondades, kus alaealistekohtuid ei ole, arutatakse alaealiste poolt toime pan-dud süüteod üldise korra järele.

Iga alaealistekohtu juures on sisse sea-tud kodu, kuhu ajutiselt paigutatakse ala-ealisi kuni 17. a. vanuseni. See kodu on alaealistekohtuniku otsese valve all ega tohi olla ühe katuse all vangikoja ja aresti-majaga. Seal kus neid kodusid ei ole, paigutatakse alaealised kuni 17. a. vanuseni kasvatus- või parandusmajadesse või ka vangi- või arestimajadesse, kuid nii, et nad täisealistest lahus oleksid (maksmapanemi-seseaduse art. 5, 6 ja 7).

Arutlusi.

Tsiviilprotsessi reformist.

„Rigasche Zeitschrift für Rechtswissenschaft“ avaldatud kirjutiste puhul.

Rikast väärtuslikku materjali mõttejäre-l-dustele tsiviilprotsessi arenemise küsimu-ses pakuvad meile ajakirjas „Rigasche Zeit-

schrift für Rechtswissenschaft“ ilmunud kaks artiklit, mis koosvõetult valgustavad seda ala otsustavalt, hoiatades eksisammude eest

ja näidates oma lõpptulemusel, kuivõrt hädaohklik ja isegi saatuslik on siin kõige väiksem umbkaudsus, ettevaatamatus ja eriti võõra eeskju pime järeletegemine.

Peas silmas näitdes Läti senatori F. Conradi referaati „Ettepanekuid tsiviilprotsessi reformi puhul“ („R. Z. f. R.“ 1926/1927. a. nr. nr. 1, 2 ja 3) ning Marburgi ülikooli professori Voldemar Engelmanni artiklit: „Saksa tsiviilprotsessi reform, selle põhimõtteline suund, selle eeldused ja õpetlused“ („R. Z. f. R.“ 1929. a. nr. nr. 1 ja 2).

Teatav analoogia mõnedes õiguselu nähtustes meil ja Saksamaal ning meie ja Läti-
maa õiguselu sarnasus tingivad mainitud, teineteisega loogilises sidemes olevate artiklite äärmist aktuaalsust ja õpetlikkust meie seadusandluse suhtes.

*

Iseloomustades Saksa tsiviilprotsessi ajaloolist arengut, peatub prof. Engelmann kõige pealt XIX sajandi vana puhtkirjaliku protsessi juures, kui iga protsessuaallaltitus oli valjusti normeeritud ja tähtajaga tingitud, kusjuures nõudja ja kostja olid kohustatud kõik tüli olude ja aluse kohta käivad andmed ja palved kindlaks tähtajaks esitama, olles siis seotud avaldatud materjaliga, mille muutmise ja täiendamine juba oli lubamatu; selline sundprotsessi alguses kindlaks tähtajaks kõiki võimalikke „eventuaalseid“ tülikombinatsioone ette näha ja esitada moodustas n. n. „eventuaalmaksiimi“, mis pooli ja kohut algusest peale kindla protsessiainega sidus. Puhtkirjalik protsess on elu enda poolt kõrvaldatud: oma pikaldase, kohtukäijate poolt miftekontrollitava õigusemõistmisega, mis selle juures eventuaalmaksiimi tõttu otsuse põhjustena algusest peale pahatihti vale materjali fikseeris, nii et otsus, kus hiljem — protsessi kestel — ilmsiks tulnud tõeolud enam väljendust leida ei tohtinud, sisuliselt ebaõiglaseks osutus, — ei vastanud puhtkirjalik protsess elunõuetele ega kindlustanud küllaldast õiguskaitset; tema paranda-

mine näis olevat võimatu; Preisi seaduseandluse katsed ettevalmistavat suusõnalist istungit ja pärast ka suusõnalist lõppistungit luua — ei päästnud seisukorda.

Saksa protsessi peapuuduste kõrvaldamise tõi kaasa alles n. n. „suusõnalikkuse printsiibi“ maksmapanek Prantsusmaa eeskju järele. — „Suusõnalikkuse printsiip“ seisab selles, et ainult märgukirjade näol lühidalt koostatud „ettevalmistavad“ kirjalikud avaldised annavad üksi esialgseks orienteerumiseks näpunäiteid protsessiaine peale, s. o. selle peale, kes, kelle käest, mida ja mille eest nõuab, kuna tüliaine selle lähemas mõttes, s. o. otsusepõhjusega osutuv asjaolude ja kaalutluste kompleks selgub („tekib“) alles avaldisist suusõnalisel asjaarutusel. — Selle korra paremused, võrreldes kirjaliku protsessiga, oleksid: 1) tüliaine rutuline esitamine ja selgitamine: võimalus kahtlasi punkte kohe valgustada, liigseid ja tähtsusetu avaldisi kohe kõrvaldada, arusaamatusi, kahtlusi kohe selgitada, teiste sõnadega: puhastatud, lühendatud arutusmaterjali saada (kuna kirjalikus protsessis see nõuab pikaldast toimetust, ja liigne, vale materjal ikkagi jääb akti, seda raskesti koormates); 2) kõigi ainult pahatahtlikult või „igaks juhuks“ esitatud, tõsiselt mittetoetatava materjali äralangemine, sest suusõnaliselt kohtu ees asjaosaline seda lihtsalt ei julge esitada või igatahes vastava näpunäite peale loobub sellest kohe; eriti kaob tarvidu seventuaalmaksiimiks, s. o. kõiksugu võib-olla liigse materjali esitamiseks kartuses, et see võiks ikka kasulik olla, hiljem aga enam vastu ei võeta; nii vabastatakse kohus valematerjali hulgast, saab rohkem tõeale vastavat otsusepõhjust, ning selle sihiie aitab suusõnalisel protsessis kaasa kohtulik küsimis- ja selgitamisõigus ning poolte enda istungisse tõmbamine isiklikuks asjaselgitamiseks kohtu soovi järele; 3) suusõnalise protsessi kolmandaks paremuseks osutub võimalus kohtul protsessimaterjali loomisest ja selgitamisest otseselt osa võtta ning lõpuks 4) tekib suusõnalisel protses-

sis võimalus kõigile kollegiaalkohtu liikmeile korraga lühikese aja jooksul üleni nähtavas, tähelepanavas vormis tervet tüliainet esitada, poolte suusõnalisi seletusi ära kasutada kohtu tutvumisabinõuna protsessiaine suhtes ja neid isegi ainsaks talituseks kujundada kõigi kohtunikkude tutvustamiseks protsessimaterjaliga; kuna kirjalik protsess eeldab kollegiaalkohtus ettekandja referaati ja eesistuja ettevalmistustööd, võiks suusõnalisel protsessil poolte esindajate küllalt hoolsa ettevalmistustöö korral nende seletustega piirduda, ilma et kohtunikud asjaga enne tutvuksid.

Niisugune on „suusõnalise printsiibi“ teoreetiline iseloomustus. Kuid praktiline elu Saksamaal on — nagu kirjeldab prof. Engelmann — selgesti tõendanud, et ekslik on võõrast eeskuju kopeerida, kui kohapealsed olud ja eeldused, mida seaduseandja tihti ei suuda luua, nudisele ei vasta. Õigusmõistmise kindlasti oodatud kiirendamist Prantsusmaalt üle võetud suusõnaline protsess Saksamaale kaugeltki ei andnud, ning prof. Engelmann'i kaalutlused selle nähtuse põhjuste üle on meile väga huvitavad ja õpetlikud. Engelmann rõhutab siin järgmist:

I. Kohtukäijate esindus Prantsusmaa kohtu ees ei teostu mitte, nagu Saksamaal (ja meilgi!), ühe ainsa isiku — advokaadi poolt, kes terve tõendusmaterjali muretseb, kirjalikke avaldise kokku seades protsessi alustab ja ise ka suusõnaliste seletustega istungil esineb; Prantsusmaal on asjaajamise töö järsult kaht liiki isikute vahel jagatud: ettevalmistav kirjavahetus ja kirjatöö lamab siin täielikult õigustalitaja — *avocat* — õlgadel, kuna advokaadi ainus ülesanne on suusõnaline väljaastumine — tema kõne — kohtuistungil; vabana kirjalikkude avaldiste mõjust (mis mitte tema sulest ei teki ega suusõnaliselt ettetoomisega ei kõlba) süveneb Prantsuse advokaat täiesti oma „eeskujuliku“ *plaidoyer* loomisesse, mille mõjuvus on tema elukutse ainuueeldus. *Avoué*'d esitavad kohtule enne istungit lühidalt põh-

jendatud poolte avaldised orienteerumiseks ja peale istungit arutusel selgunud asjaolude lühikese kokkuvõtte (*qualité*); ainult suusõnaliselt esinevad advokaadid aga kannavad siis kohtule terve asja ette — kumbki omalt vaatekohalt — tõenduste lõppsäutistega ja õigusküsimuste valgustamisega nii selgelt ja täielikult, et kohus nagu kaks põhjalikku asja ettekannet kahelt vaatekohalt saab ja ühilasi kaks motiveeritud otsusekava, kummagi poole kasuks ühe. Kohus, kelle käes enne istungit mingisugust kirjalikku toimetust ei ole, mispärast tal ettevalmistamiseks akti lugemise teel isegi võimalus puudub, kuulab ära advokaatide *plaidoyer*'d, neist alles asjaga tutvudes, ning asub siis asja otsustamisele.

Asja ettekannet, kui kohtu ainus tutvumisabinõu protsessimaterjaliga, on Prantsuse advokaadi ainus ülesanne; tema anded, tema ettevalmistus ja mõttearenemiskäik vastavalt kohalikkudele oludele, elunõuetele ja kutsetõõtingimustele lasuvad tähendatud piiratud suunas.

Midagi säärast ei leidu ei Saksamaal ega Austrias (ega meilgi). Siin puudub poolte esindajate tööjaotus; siin advokaat — ja ainult tema — ajab asja algusest lõpuni, teostab protsessi ettevalmistus-kirjatööd ja on ajalooliselt harjunud nimelt täpsate kirjalikkude aktide koostamises, kusjuures oma suusõnaliselt väljaastumiseks kasutab ta paratamatult jällegi oma kirjalikku aktis olevat materjali, mis ainsaks tutvumisabinõuks protsessiga kaugeltki ei kõlba. Teiselt poolt on siin kohtu käes kirjalik toimetust, mille andmetega kohus — juba ajalooliselt kujunenud harjumuse tõttu — enne tutvub. See teeb aga üleliigseks tuntud andmete kohtule ettekandmise advokaatide poolt, kes piirduvad uue materjali esitamisega, ainult viidates kirjaliku akti andmetele.

Protsessuaaltegevuse ajalooline arengumine käib siin hoopis teist rada kui Prantsusmaal, ning säärane olukord, et kohus ettevalmistamatult istungile ilmuks ja ainult

advokaatide suust asjast teada saaks, näib meie vaatekohalt olevat lihtsalt võimatu.

Poolte suusõnaline „ettekanne“, kui kohtu ainus tutvumisabinõu protsessimaterjaliga, ei ole Saksamaal ja sellesarnastel oludel otstarbekohane, eluga kokkukõlas ega üldse teostatav. Siin puuduvad selleks ajaloolised eeldused.

II. Teine — kõige tähtsam — põhjus, mis pärast Prantsuse protsessi ülevõtmine, kui niisugune, Saksamaale veel oodatavat õigusmõistmise kiirendamist ei andnud, seis prof. Engelmann'i järele kummagi rahva õigustehingulise läbikäigu vormi ja iseloomu vahes.

Prantsusmaa varanduslikes vahekorades valitseb kiritõendus ning tehingute suhtes üle 150 fr. on kombeks saanud notariaalne või ametlik akt; prantslane on harjunud igapäevases elus notari poole pöörduma või alati kviitungit nõudma, ning ka Prantsuse advokatuur on rahvast selles mõttes kasvatanud, et õigusvahekorra eelduseks on vormiline tõendus; peaksid aga siiski tunnistajad, asjatundjad, kohalik ülevaatus tarvilikud olema, siis teostatakse sääraseid talitusi Prantsusmaal harilikult enne suusõnalist asjaarutamist ettevalmistava eratoimetuse teel ja esitatakse istungil kohtule protokollide näol. Kuna niiviisi peaaegu terve tõendusmaterjal kirjalik on ja läbikatsumist enam ei luba, kusjuures isegi tunnistaja seletus ja ekspertiis ikka istungi ajaks kirjaliku akti vormi omandavad, lahendatakse Prantsusmaal 90 % tüliasjust ainsal esimesel istungil.

Saksamaal (ja ka meil), kus põhimõtteliselt ja tegelikult valitseb õigustehingulises läbikäigus vormivabadus ja suusõnalikkus, puudub harilikult kiritõendus; seepärast on siin tunnistajate ülekuulamisele ja mitmesugustel teistel eritalitustel otsustav osa tüli lahendamise protsessis; see viib aga alalisele asja edasilükkamisele ning teeb asja otsustamise esimesel istungil harvaks erandiks. Vormivaba õiguslähikäigu hiiglasuur paremus ostetakse siin protsessuaaltõenduste

muresemise raskuse hinnaga; ilma kogu õiguslähikäigu iseloomu muutmiseta ei ole siin nii sile suusõnaline protsess, nagu Prantsusmaal, üldse kättesaadav. „Mõtet aga,“ rõhutab täitsa õieti prof. Engelmann, „— takistada seadusmääruste abil rahvast tema vormivabalt välja kujunenud õiguslähikäigus üksnes vormilise protsessi kiirendamise huvides — keegi tõsiselt kaitsma ei hakka.“ — Nii puudub Saksamaal peaeeldus lühikesel Prantsuse protsessi elluviimiseks ning seda eeldust ei suudagi Saksa seaduseandja luua.

III. Lõpuks, Prantsuse protsessi kiiruse viimane eeldus on Prantsusmaa kohtuniku suur otsustusevõime: tema vabaolek peaaegu igast takistusest palutud protsessuaal-eralituse kõrvaldamise suhtes; kategooriliste tõenduste puudusel võib kohtunik üksnes äranägemise järele iga palve asja edasi lükata kaudsete tõenduste saavutamiseks, kõrvaldada kui üleliigse ja tähtsusetu; see sunnib pooli võimalikult kogu tõendusmaterjaliga istungile ilmuma ning muidugi kiirendab otsustamist.

Kuid Saksamaa ajalooliselt välja kujunenud oludes säärane kiirjooks fiksi kiiruse pärast ei ole mõeldav; vormivaba õiguslähikäik nõuab siin tõendusvõimalust ning kohtu äranägemise nii piiramatut ulatus oleks saksa rahvale lihtsalt talumatu.

*

Kõigest sellest järgneb, et suusõnaline protsess Prantsusmaa eeskujul, oma kiritõenduste ülivõimuga, kirjaliku toimetuse puudumisega kohtu käes, kohtu tutvumisega asja sisus alles advokaatide „ettekandest“ istungil, kui ka kohtu õigusega asja edasilükkamist tõenduste saavutamiseks lihtsalt ära keelata, — on muidugi ülevõetav ainult seal, kus ajaloolised ja hingeelulised kohalikud eeldused Prantsusmaa oludele vastavad. Saksamaal ei või kohtuniku ettevalmistus istungiks advokaadi ettekandega asendatud saada; vormivaba Saksa õiguslähikäik eeldab tõendamise vabadust ning

kohtu vaba äranägemine tõendamise soovi kõrvaldamise suhtes ei leia siin pinda.

Nii pidi Saksa seaduseandlus muid teid otsima tsiviilprotsessi kiirendamiseks oma oludele vastavalt ja ilma õigluse ohverdamiseta.

*

Kirjalik protsess on prof. Engelmann'i järele lõplikult hukka mõistetud. Protsessi suusõnalikkus on tungiv elundue. Moodne teooria on maksuma pannud n. n. „arutamismaksiimi“ (Verhandlungsmaxime), s. t. terve protsessimaterjali saavutamise täiesti poolte hooleks jätmise, ühenduses n. n. „dispositsiooni põhimõttega“, s. o. ka protsessi enda saatuse (asja seismapanemise, järjekorrast väljajätmise j. n. e.) poolte kätte andmisega. Nende vastand oleks „uurimis- ehk inkvisitsioonimaksiim“, mis ka protsessi tõenduste korjamise kohtu peale paneb ja mis tsiviilprotsessi suhtes elu poolt ümber lükkati. — Kuid Saksamaal ja temasarnastes oludes ei ole kohtu vaikne passiivsus istungil ja kohtu tegevuse ja vastutuse piiramine ainult „poolte poolt ette kantud“ andmete läbikatsumisega ja otsuse tegemisega — kunagi vastuvõetav. Prantsusmaa asjaarutamise viis üksi poolte ettekandel osutus siin ekslikuks. Ning vabanedes Prantsuse eeskuju esialgselt vägevast mõjust Saksa seaduseandlus pöördus tagasi Friedrich Suure reformidega ette näidatud suuna poole: tsiviilkohtu aktiivsuse ja kohustiste suurendamisele otsusepõhjuste tõelikkuse ja täielikkuse kindlustamiseks ja ühtlasi õigusemõistmise kiirendamiseks. Saksa novelli järele 13/II. 1924. a. peab eesistuja istungil selle eest hoolitsema, et pooled kõiki asja kohta tähtsaid tõelusi kõigekülgsest selgitaksid ja tarvilikkude palvetega esineksid; ta peab tüli vahetada nii tegelikult kui ka juriidiliselt pooltega läbi arutama. Samas suunas on mainitud novelli määrus, mille järele üks kollegiaalkohtu liikmeid peab esialgu ainukohtunikuna asja pooltega läbi arutama ja seda niivõrt selgusele viima, et asja otsustamine saaks ühel kollegiaalkohtu istun-

gil võimalikuks. Saksa protsessis tähendab tänapäev suusõnalikkusemaksim niipalju, et otsuse aluseks võib ainult see olla, mis kohtuniku poolt protsessiosalistega suusõnaliselt läbi arutatud ja kindlaks tehtud. Sellega ei rikuta „arutamismaksiimi“ (protsessiaine selgitamine poolte enda poolt) ega panda maksuma „inkvisitsioonimaksiimi“ (tõendusandmete korjamine kohtu poolt): kohus ainult juhatab poolte tegevust. Materjali ettekandmise asemel Prantsuse advokaadi poolt ette valmistamata kohtu koosseisule on nüüdsele Saksamaal astunud kohtu ja poolte koostöö andmete läbiarutamisel suusõnalisel istungil (mis seejuures, kui tarvilised andmed juba sisalduvad kirjalikult asjatoimetuses, võib isegi piirduda viitamisega sellele faktille).

Üle minnes Saksa tsiviilprotsessi reformi „katsetele“ õigusmõistmise kiirendamiseks „ilma otsuse aluste tõe ja täielikkuse, kui ka õigluse ohverdamiseta“, rõhutab prof. Engelmann äärmise ettevaatlikkuse vajadust ning peatub järgmiste abinõude iseloomustamisel:

1. Juhuks, kui suusõnaline asjaarutamine juba aset on leidnud ning uut materjali esitatud ei ole, pooled aga, või üks neist, istungile ei ilmu ega vabandavaid põhjusi selleks ei avalda, on Saksa kohus õigustatud äraolemisotsuse (Versäumnisurteil) asemel n. n. „otsust akti seisukorra järele“ (Entscheidung nach Lage der Akten) tegema, mis kohtuastme lõppotsuse iseloomu kannab ja ainult kaebust kõrgemale kohtule tunneb (Z. P. O. § 251a).

Kas see kaasa aitab protsessi kiirendamisele, sõltub kohtunikkude ettevaatlikkusest ja selgub tulevikus.

2. Ülal tähendatud 1924. aasta novell teeb kohtu eesistujale või tema asetäitjale ülesandeks enne asjaarutamist kõik korraldused teha, et asja otsustamist esimesel istungil võimaldada: poolte täiendavaid kirjalikke avaldusi nõuda, tarvilikke tõendusakti juurde tõmmata, tunnistajaid ja

asjatundjaid välja kutsuda j. n. e. (Z. P. O. § 272^b).

Prof. Engelmann kahtleb selle abinõu otstarbekohasuses juba enne esimest istungit; ainult edaspidisel ajakäigul võib see kasulik olla.

3. Kiirendamise abinõuna kollegiaalkohtus püstitas 1924. aasta „novell toimetuse üksikkohtuniku ees“, et asja otsustamiseks teha esimesel kollegiaalkoosseisu istungil. Asi võetakse esialgu arutusele üksikkohtuniku — eesistuja või ühe liikme — poolt, kes, kui lepituskatse äpardub, arutab pooltega asja läbi tüli vahekorral selgusele viimiseks, võib, kui leiab selle otstarbekohase olevat, ise tõendustalitust ette võtta; vähe sellest, sama üksikkohtunik lõpetab ise oma määrusega asja selle mittealluvusel või teiste arutustakistuste korral ja nõude tagasivõtmisel ning teeb isegi otsuse nõude õigeksvõtmisel ja poolte mitteilmumisel ja peale selle üldse mõlema poole-vastaval palvel (Z. P. O. §§ 348 ja 349).

On veel vara — toonitab prof. Engelmann — selle nue toimetuse lõpparvustusele asuda. Kuid üksikkohtuniku ettevalmistava tegevuse üle Saksamaa kollegiaalkohtutes võib juba nii palju öelda, et neil juhtudel, kui advokatuur (kes tihti on selle korral vastane) kaasa aitab, kui pooled ei hakka ettevalmistava toimetuse saavutisi veel kollegiaalkoosseisu istungil muutma ja täiendama ning kui kollegiumi ja üksikkohtuniku vaated ettevõetud eritalituste vajaduse kohta ei erine, — siis — kuid ainult siis — annab üksikkohtuniku ettevalmistav tegevus rahuldavaid tagajärgi; muidu see ei kiirenda, vaid pikendab õigusmõistmist; teiste sõnadega, üksikkohtuniku ettevalmistav toimeetus — senisaadud andmete järele — ei ole kaugeltki üldreegli järele kohane, näib kahtlase õigusseisukorra juures mitteotstarbekohasena ning nõuab keerulistes asjades tingimata eriti vilunud ja andekat üksikkohtunikku, kellele pooled hea meelega oma asja usaldavad. Kui see aga nii on, siis puuduvad harilikult hädatarvi-

likud eeldused üksikkohtuniku ettevalmistava otstarbekohasuseks; sellega oleks terve instituut, kui üldtarvitav protsessi kiirendamisabinõu, kõlbmatu; kuid üksikuil juhtudel kohtu äranägemisel võib ta tingimata kasulik olla.

Üksikkohtuniku õigus kollegiaalkohtule alluvaid asju ära otsustada, äratav tõsiseid kahtlusi.

4. Õigusmõistmise kiirendamiseks, võitlusabinõuna asjavenitamise vastu, kasutab siis 1924. aasta Saksa novell kohtu „kohustamist“ oma avaldistega hiljaks jäänud, kuigi asja võitvale poolele kohtu kuu peale panna (Z. P. O. § 278); säärane abinõu ei ärata kahtlust.

Kui aga sama novelliga kohtule õigus antakse poole poolt hilinemisega esitatud avaldisi ja andmeid arutamatu kõrvaldada — teises kohtuastmes isegi lõplikult (Z. P. O. §§ 279, 279^a, 283 ja 529), — siis säärase kõrvaldamisõiguse vastu prof. Engelmann kõigiti vaidleb, sest ta a) tähelepanuväärse avaldise kõrvaldamine ning teadlikult ebaõige otsuse tegemine karistusena protsessuaaldistsipliini rikkumise eest käib risti vastu kohtulikule selgitamise kohustisele õigluse teenistuses ega ole kunagi vabandatav kohtukäija — või isegi ainult selle advokaadi — venitamiskatsega (säärast seaduse luba võiks kohuselt ruu kohtunik igatabes ainult siis kasutada, kui tema veendumuse järele hiline seletus õigele seisukorrale ei vasta); b) poolte kartus tõendamisvõimalust kaotada viiks paratamata asja koormamisele üleliigse, igaks juhaks esitatud materjaliga, s. o. „eventuaalmaksiimi“ elustamisele, mis juba puhtkirjaliku protsessi on uputanud; d) lõpuks, nõrgendades kohtuniku vastutustunnet õiglase otsuse suhtes ning avades ust laiskusele ja kannatusepuudusele, riivab see abinõu kohtu eetikat ja prestiiži (vaba äranägemise lubamine, kui tõuseb hingeeluliselt arusaadav tung liigsest tööst ja vaevast kergesti lahti saada, ei ole mitte mõttetarkuse väljendus).

5. Kuna senini Saksa kohtunik õigusta-

tud oli teatavail juhtumustel „kahjutasu“ suurust oma äranägemise järele kindlaks määrama, on 1924. aasta novell seda õigust veelgi laiendanud, lubades kohtule üldse varanduslikku nõudmist selle määra suhtes oma äranägemise järele välja mõista, kui nõude või nõudeosa määra tõendamine „on raskustega seotud, mis ei seisa mingisuguses vahekorras tüli tähtsusega (Z. P. O. § 287).

See abinõu aitab pooli ja kiirendab õigusmõistmist.

6. Kaitstes pooli nende advokaatide vastu, kes kollegiaalsustunde tõttu liiga kergesti asju edasi lükkavad, on Saksa novell asja edasilükkamise füksi kohtu äranägemisest sõltuvaks teinud ning eriti toimetuse seismapanemist poolte ühisel soovil ära jätnud, nii et ka viimasel juhul otsustab ikka kohus ise, kas on selleks tõsiseid põhjusi või mitte (Z. P. O. §§ 227 ja 251).

7. Uue seaduse järele on Saksamaal nõudeaine muutmine esimeses kohtuastmes võimalik isegi ilma kostja nõusolekuta, kui kohus seda otstarbekohaseks (sachdienlich) peab (Z. P. O. § 264).

Prof. Engelmann rõhutab, et see on puhtsuusõnalise protsessi järeldus (kus nõudeaine ja -alus selguvad siduvas vormis alles kohtuistungil); nõudeaine muutmise eeldus on muidugi selle otstarbekohasus mõlemale poolele: ka kostja huvimid silmas pidades, ning selles mõttes sõna „otstarbekohasus“ ei paku küllaldast selgust ega kindlustust.

*

Prof. Engelmann kriipsutab alla, et tsiviilprotsessi reform on Saksamaal alles veel katsestaadiumis; põhjanevad novellid on läbi viidud „hädaseaduste“ näol ilma kõigekülgse läbikaalumiseta, nii tehniliselt kui ka sisuliselt puudulikult. Nende teene on võimalus praktikas kogemusi saavutada. Protsessi reform, kui niisugune, on tuleviku asi; see ei ole kaugeltki veel välja kujunenud ega paku eeskujut.

Ainult reformi suund selgub: suusõna-

likkusemaksimi alalhoidmise vajadus kohtunikkude aktiivsuse suurendamisega.

Küll võiks Saksa tsiviilprotsessi alanud reformi seniseid tagajärgi teiste riikide seaduseandluses ära kasutada, kuid äärmise ettevaatlikkusega, sest et mitmeis suhteis ei ole veel elupraktika oma sõna rääkinud ega hädamääruste tähtsus küllalt mõjuv, et — siis — mitu uut määrust otsekohe kannavad eksperimendi ilmet ja kindlat järeldust üldse ei luba, et ka uute määruste tehnika tihti jätab palju soovida ning — lõpuks — ainult kohalikkude eeltingimuste kokkulangemine õigustab võõra eeskujut kasutamist.

Nimelt Saksa reformi käik kinnitab — ka prof. Engelmann'i sõnade järele — õiguse ajaloo vana õpetlust, et täiesti ekslik on võõra eeskujut järeletegemine, kui seks pole tarvilikke eeldusi kohalikkudes oludes.

*

Prof. Engelmann'i artikkel valgustab otsustavalt enne seda samas ajakirjas ilmunud Läti apellatsioonistme kohtuniku (nüüdse Läti senatori) F. Conradi referaati: „Ettepanekuid tsiviilprotsessi reformi puhul“, ja võimaldab teha huvitavaid järeldusi meie seaduseandluse suhtes.

F. Conradi arvab, et meil maksev 1864. aasta tsiviilprotsessi seadlus ilmutab palju ja tähtsaid puudusi ning ei kannata välja võrdlust Lääne-Euroopa uuema seaduseandlusega.

Õigeks võttes, et oma ülesannet — „kõigile ühetaolist“ kohut luua — 1864. aasta seadlus on täitnud, paneb F. Conradi õigusemõistmise pikalisust peaaesjalikult 1864. aasta seaduseandjaile süüks ning esineb — Saksa ja Austria eeskujut alusel — järgmiste kaalutlustega ja reformi ettepanekutega:

1. Kollegiaalkoosseis tähtsamate asjade otsustamiseks on muidugi tarvilik, kuid hoopis arusaamatu ja põhjuseta on väikeste protsessuaalalituste: apellatsioon- ja kassatsioonkaebustele käigu andmise j. n. e. ikka kolleegiumis arutamine; siin peab kolleegiaalpõhimõte kitsendatama säärase väikeste

talituste jätmisega üksi kohtu esimehe korraldusse.

Kahtlemata õige kaalutus I

2. Kuid kollegiaalpõhimõtte kitsendamises võib veel kaugemale minna. Austria tsiviilprotsessi seaduse järele on esimene istung mitte kollegiaalkoosseisu ees, vaid kohtu esimehe või ühe kohtuliikme ees, kes katsub lepitust saavutada, võtab vastu avaldised kõiksuguste asja tagandamis põhjuste üle j. n. e., lahendab ise kohtukulu kindlustamise ja nõudeaine muutmise küsimusi, võib asjatoimetust ära lõpetada nõudja loobumise korral ning isegi otsust teha poolte mitteilmumisel (§ 239). Ka ettevalmistavaid protsessuaaltalitusi võib Austrias üksikule kollegiaalkohtu liikmele ülesandeks teha, kui poolte vastastikuste arvete mitmekesidus või andmete rohkus seda otstarbekohaseks teeb protsessi lihtsustamise ja kiirendamise mõttes, või kui tunnistajate ülekuulamine väljaspool kohtu asupaika, kohalik ülevaatus j. n. e. kollegiumile üleliigseid raskusi sünnitab (§ 245). Ning üksikkohutuniku võimupiirid on seejuures väga laiad. — Samas suunas nagu Austriaski, edeneb ka Saksa tsiviilprotsess, nii terve kohtukollegiumi, kui ka üksiku tema liikme aktiivsuse suurendamise mõttes.

Olen F. Conradi'ga täiesti nõus, et tsiviilprotsessi vastav arenemiskäik Austrias ja Saksamaal annab meile väärtuslikke näpunäiteid ning võib isegi alust anda meie protsessinormide ettevaatlikule täiendamisele novellide abil. Kuid vaidlen kõigiti meil maksva tsiviilprotsessi hukkamõistmise vastu tähendatud põhjusel: üksikkohutuniku funktsioonide suurendamine kollegiaalkohtus ei ole seni veel vastuvaidlematult õigeks võetud; nagu toonitab ka prof. Engelmann, on kohtu osa protsessis aktiivsemaks muutmine Saksamaal alles veel katsestaadiumis ja senised tagajärjed jätavad palju soovida. Elu muidugi seisma ei jää ning meie peame Lääne-Euroopa elu saavutisi täie hoolisusega jälgima, et iga kindlat edu, mis meie oludele vastab, ära kasutada. Kuid kõik

see kunagi ei riiva meie suurte teenetega, õige kõrgel seisvat protsessiseadlust. Keevustite andmete läbikatsumine ühe kollegiumiliikme poolt toimub — olgugi kitsais piires — ka meil; tunnistajate ülekuulamine ja ekspertiisi toimetamine ühe kohtuliikme poolt on meil harilik nähtus, eeldab aga küll iga kord kollegiaalkohtu määrust (mida Austrias ei nõuta); kuid võibki vaielda, kas on tõesti õige kollegiumile alluvas asjas nii otsustavate talituste alustamist ühe liikme hooleks jätta. Igatahes oleks siin jutt meile juba tuntud üksikkohutuniku tegevuse laiendamisest.

3. Õigusemõistmise kiirendamiseks soovivad F. Conradi Saksa ja Austria protsesside eeskujul kirjalikku vastust nõudepalve peale sunduslikuks teha, millega kõrvaldataks vajadus asja edasi lükata kostja vaidluse formuleerimiseks.

Vaevalt võiks säärane abinõu midagi anda. Igatahes aga on viide Saksa ja Austria eeskujule ekslik, sest — nagu selektab ka prof. Engelmann — ei Saksamaa ega Austria ei tunne kostja sunduslikku ja kirjalikku vastust.

4. Võistlusabinõuna kostja venitamiskatse vastu, oma avaldised „tilgaviisi“ ette tuues, soovivad F. Conradi kohtule Saksa ja Austria eeskujul võimalust anda hiliseid avaldised juba esimeses kohtuastmes tähele panemata jätta, kui need rutulist asja otsustamist takistavad ning kohtu arvamuse järele asja venitamiseks või hooletuse tõttu nii hilja on esitatud.

Prof. Engelmann aga (vt. üleval) hoiatab kõigiti säärase korra eest, mis protsessuaaldistsipliini rikkumist „teadlikult ebaõige otsusega nuhtleb“, kohtu vastutustunnet ja prestiiži riivab ning pooli sunnib „igaks puhuks“ protsessi üleliigse materjaliga koormama.

5. Tähelepanu väärivad F. Conradi soovitus, Saksa eeskujul (Z. P. O. § 534) edasi kaevatud otsust apellatsioonistmes eeltäitmisele pöörata, kui kostja venitamiskatse ilmsiks tuleb.

6. Ka kohtu „kohustamine“ protsessi-kulu asja venitajale peale panna — ei ärata kahtlust.

7. F. Conradi ettepanek n. n. „Teilurteil“ (osa asja äraotsustamine, muis osades toimetust jätkates) ka meil maksuma panna, leiab vaevalt suurt poolehoidu.

8. Saksa „Mahnverfahren“, s. o. meie „sunnitaitmine“, kuid palju laiemas mõttes, võiks kahtlemata — nagu pakub Conradi — üle võetud saada ning protsesside arv väheneks märksa.

9. F. Conradi soovib siis Saksa Z. P. O. § 331. määrust üle võtta, mille järele kostja mitteilmumisel ja tagaselja otsuse tegemisel loetakse nõudja poolt esitatud asjaolud õigeksvõetuiks ega nõua tõendamist.

Kokkukõlastatult meie protsessikorranga võiks see põhimõte küll kasulik olla.

10. Tõsist kaalutlemist nõuaks Conradi ettepanek kohtule Saksa eeskujul (Z. P. O. § 571) õigust anda kaevatud oma ekslikku otsust ise muuta ja parandada.

11. Huvitav on ka F. Conradi ettepanek kohtule võimaldada tunnistaja ilmumist teatavil tingimusil seaduslikuks tunnistada, ka kaugemalt, kui maksvas seaduses ette nähtud.

12. Hoopis vastuvõtmatu on minu veendumuse järele Conradi poolt soovitatud Saksa novelli määrus, mille põhjal ka mõlema poole palvel asjatoimetuse seisma-panek enam sunduslik ei ole. Seda motiveeritakse kohtukäijate huvide kaitsmisega nende volinikkude teguviisi vastu, kes kollegiaalsuse tõttu tihti nõus on toimetuse edasilükkamisega. Niisugune poolte eestkostmine ja usaldamatus advokatuuri vastu läheb juba liiga kaugemale ning — meil igatahes — ei kannata arvustust välja.

13. Otstarbekohane on F. Conradi ettepanek meie Ts. Kp. S. § 706 laiendada Saksa Z. P. O. § 287. kohaselt selles mõttes, et mitte ainult „kahjutasu“ suuruse üle, vaid üldse iga varandusliku nõude suuruse üle võib kohus oma heaksarvamuse järele

otsustada, kui selle tõendamine on raskustega seotud, mis tüli tähtsusega mingisuguses vahekorras ei seisa.

14. F. Conradi soovib Saksa ja Austria eeskujul nõudeaine muutmist lubada, kui see protsessi raskendamist ega venitamist ei tingi ja kohus selle otstarbekohaseks tunnistab; Conradi kahetseb isegi, et Saksa novell teises kohtuastmes nõudeaine muutmist enam ei luba.

Õieti kahtlustab prof. Engelmann seda abinõu iseäranis mitte-puhtsuusõnalises protsessis, nagu meil maksab, ning toonitab, et nõudeaine muutmist võib tihti kostja huvisid rikkuda ja selles mõttes võrrelda peaaegu õigustmõistmisest äraütleamisega; eriti teises kohtuastmes ei tohiks sellest juttu olla, sest et otsustatud nõude uue arutamise asemele astuks siin uue nõudmise lahendamine esimest korda, kaebuse ja kaevatud otsuse kõrvaldamisega ja kostja kaebamisastmest ilmajätmisega.

15. Saksa ja Austria protsess annab kohtule võimaluse nõudmise ja tuleva otsuse täitmise kindlustuseks kui ka ebaõiglase kahju ärahoidmiseks oma äranägemise järele korraldusi teha, teatavat teguviisi ette kirjutades või keelates, alimentide maksmiskohustust peale pannes ka juba protsessi kestel j. n. e.; „esialgne korraldus“ (einstweilige Verfügung, — vt. Saksa Z. P. O. §§ 935, 938, 940 —), mis moodustab nõude kindlustusabinõu palju laiemas mõttes, kui meil maksev kord, ja mille ülevõtmist pooldab F. Conradi.

Prof. Engelmann rõhutab, et äärmine ettevaatlikkus ja hoolsus, kui ka võimalus tehtud korraldusi igal ajal ruttu jälle ära muuta, õigustaks selle instituudi makspanekut, mis muidu pahatahtlikkusele ukse avab.

16. F. Conradi soovib protsessi kiirendamiseks seletuseandmist apellatsiooni peale ühe kuuga piirata, Ts. Kp. S. § 761. ära muutes.

17. Conradi pooldab ka revisjonikorda kassatsioonikohtus.

18. Peatudes otsuste õigluse juures, leiab F. Conradi kõige pealt, et meil maksva korra järele kuulub tagasilükkamisele nõudmine tõenduste puudusel, kuigi kohtu veendumuse järele nõue oleks õige. Lääne-Euroopas on ses suhtes (sõltumata juba nõude õigeksvõtmise eeldusest kostja mitteilmumisel) võimalusi olemas, mis meil puuduvad: poolte vanne või poolte ülekuulamine kohtu poolt. Kohtuliku vande pealepanemise kord ja selle tõenduse kaal on eriti Saksamaal üksikasjaliselt välja kujunenud ning annab õiglasele poolele suuremaid võimalusi oma nõuet kinnitada. Austrias ja isegi moodsais Taani ja Norra protsessides on tarvilikul pooltel eneste ülekuulamine tunnistajatena — Taanis ja Norras isegi asja alguses. — F. Conradi avaldab arvamust, et neist institutidest ühe või teise maksmapanemine võiks olla meile kasulik.

See on väga küsitav: vande tähtsus on tema kirikliku vormi äramuutmise ja nütudsete olude juures liiga kõikuv: kohtukäija aga ise tunnistajana omaenese asjas äratav lõpmata suuri kahtlusi.

19. F. Conradi leiab tarvilikuks poolte ilmumist kohtusse täpsamalt reguleerida ning tähendab, et 1924. aasta Saksa novell näeb ette poolte — nagu tunnistajate — trahvimist mitteilmumise eest.

20. F. Conradi pooldab Ts. Kp. S. § 373. äramuutmist ja tunnistajate tagandamist (suguluse ja iseäraliste vahekordade korral osutaja poolega) ära kaotamist, sest midagi sarnast Lääne-Euroopa ei tunne.

21. Konstateerides, et meie Ts. Kp. S. alusel valitseb meil „poolte arutamismaksim“ peaaegu puhtal kujul ilma kohtukoosseisu osavõtuta protsessi ülesehitamisel, viitab F. Conradi Saksa ja iseäranis Austria eeskujule, kus kohtuniku algatus nii kaugele läheb, et ta vilumata, nõrka poolt isegi asjaajamises õpetab ning, suusõnaliselt asja pooltega läbi arutades, isegi nende tähelepanu selle peale pöörab, kui kohus teiselt vaatekohalt asjale vaatab, nii et poo-

led võimalust saavad asja kohtu mõttekäigule vastavalt valgustada. Selles suunas pidavat ka meie protsessi reform edenema.

*

Nii kujuneksid konspektivvormis V. Engelmann'i ja F. Conradi artiklid.

Ka meie elame Eestis reformide ajajärgul; ning — pean ütleva — Venemaalt saadud meie seaduseandlik pärandus ongi peaaegu tervelt kaunis vilets, nõudes tungivalt täielist ümberehitamist. Kuid üllen „peaaegu“, sest hiilgava erandina oleme ka ühe kõrgeväärtusliku pärandi saanud: 1864. aasta Kohtuseadlused.

Kõige väiksema sidemeta enne seda olnud äärmiselt mitterahuldava Vene kohtuga, eeskujuta ja pinnata Venemaal ilmusid Kohtuseadlused mitte Vene seaduseandlase töö kuulsale aeglusega, vaid suure kiirusega — kahe-kolme aasta jooksul kavatsuse tekkimisest kuni lõpliku teostamiseni. Ja selle lühikese aja jooksul loodi üks parimaist seadusist, mis mitte ainult oma ajale kaugele ette ei sammunud, mitte ainult tänini veel noor ja eluvõimeline pole, vaid mis on senini veel kättesaamatu sõltumata kohtu ideaali välja kuulutanud, nagu see iga kultuurriigi eeldus peaks olema. 1864. aasta Kohtuseadlused kuuluvad nende, harva üksiknähtusena ajaloos esinevate seaduste hulka, mis vägeva moraalse hingetõusu ja õiglustunde momendil nagu elu enda poolt dikteeritud sünnivad omamoodi „ise-eluga“ ja loova vaimuga. Vaatamata sellele, et juba paar aastat hiljem sai Venemaal ülevõimu jällegi politseirežiimi reaktsioon, mis 1864. aasta ideaalidele halastamata sõda kuulutas, nende poolehoidjaid jäljeta maha surudes, — on see geniaalne „elav“ seadus end ilma kaitsjateta ise osanud vene maailma vastu kaitsta, sest millegi pärast keegi lihtsalt ei julgenud talle surmahoopi anda; kärbitult, väljarebitud lehtedega, kuid rikkumata vaimu autoriteediga on Kohtuseadlused hiiglasuurt kultuurtööd saavutanud: on madalal seisvate vene ametnikkude

keskel, omavoli, altkäemaksu ja kohuse-truudusetuse õhkkonnas üles kasvatanud kohtunikude ja advokatuuri koosseisu väljenedud au-, kohustus-, solidaarsustundega ning armastusega oma kõrge tööala vastu, ning on vene režiimi üle elanud, suure ajaloolise momendi pändina uute Balti riikide kätte üle minnes. Professor Foinitsky sõnade järele on Kohtuseadlused Venemaa ellu suuremaid ja sügavamaid muutusi toonud kui terve ajajärk Katarina II või isegi Peeter I ajast saadik.

Ka Eesti kohus on 1864. aasta Kohtuseadluste alusel üles ehitatud, on nende juhtivaid ideid omaks võtnud ning hakkab sõltumatu õiglustunde vaimu all omale rahva seas positsiooni looma. Võõra rahva vaimust siin ärgu tohtigu keegi rääkida: Kohtuseadlused on rahvusvahelise ulatusega üldtunnustatud õigluseideaali väljendajad. Kohtu loomistöö on meil õigeis rõõpais ning riiklik tarkus nõuab väärtusliku pändi alalhoidmist.

Meie vajame küll tungivalt vananenud ja kõlbmata Vene seaduste nutega asendamist igal pool, kuid välja arvates Kohtuseadlust. Endastmõistetavalt ei räägi ma Kohtuseadluste muutmatusest; ka nende kallal on palju tööd ees: neid peab kohtukorralduse osas vene reaktsiooni jälgedest puhastama, mis kohtu sõltumatust tegelikult oli hävitanud, ning selles osas meie kõigiti õige Põhiseadusega kokkukõlastama; saatustlik samm meie seaduseandluses — kohtu- ja siseministeeriumi koondamine — tõstab rutulises korras päevakorrale prokuratuuri ümberkorraldamise, sest et kohtulik prokuratuur — „objektiivse seaduse silm“ — kõige aktiivsema administratiivvõimu ja otsustabekohasuse teostaja — siseministri, kui kindralprokurööri, all kehastab sisemist vastuolu, mis muidugi püsima jääda ei või; endastmõistetav on, lõpuks, kohtu alal kultuuri tegelikkude saavutiste hoolas jälgimine ja kasutamine meie seaduseandluse poolt. Kohtuseadluste kindlal, õigel, vankumatul alusel ehitatud ja teotsev meie kohus

peab muidugi kasvama ja edenema õigusemõiste eduga käsikäes; iga „niisugusena tuntud“ samm edasi peab muidugi ka meil alati kaja leidma vastava Kohtuseadluste täiendamise näol seadusnovelli läbi. Kuid see, mille vastu ma vaidlen kohtutegelase eluveendumuse kaaluga, on Kohtuseadluste, kui niisuguste, raputamine ja kõigutamine ning nende otsustava osa kahtlustamine meie kohtu heaolus.

Kirjeldatud üldvaatest pöördun nüüd tsiviilprotsessi poole F. Conradi referaadi valgustuses. Referendi arvamusel hinnatakse 1864. aasta tsiviilprotsessi liiga kõrgelt, võrreldes Lääne-Euroopa seaduseandlusega, sest et meie protsessil olla suuri ja tähtsaid puudusi, mis raskendavat küllalt edukat tõetsimist. Õigeks võttes referendi esitise ja näpunäidete väärtuslikkust, ei suuda — määratult hädaohtliku liialduse ärahoidmiseks — alla kriipsutamata jätta, et meie protsessi vananemist ja tahajäämist, võrreldes Lääne-Euroopaga, Conradi tööst sugugi välja lugeda ei saa, kui silmas pidada iseäranis ka prof. Engelmann'i kaalutlusi.

Prantsusmaa suusõnaline õigusemõistmine on ajalooliselt ja sotsioloogiliselt meile arusaamatuseni võõras. Kohut, kes enam-vähem tõsisel nõudeasjas asjaoludest aimueta istungi avab ja siin alles advokaatide teineteisele vastukäivaist seletustist tülimaterjaliga tutvuma hakkab, kohe ka otsustamisele valmis olles, — ei suuda mina omale lihtsalt kujutella: kohtuniku tööelu kogemus on mulle ümberlukkamatult näidanud, et nimelt ettevalmistav — omas kabinetis, üksikasjaline — samm sammu järel sisse mõtlemine ja süvenemine tsiviil-tülioludesse kindlustab õiguse leidmist kohtuniku poolt, kes peab täies relvastises — kunagi mitte tühjade kätega — kohtulaua taha ilmuma. Kuulus A. Koni arvustabki eitavalt Prantsuse kohtuniku pealiskaudsust ja hingelist omavoli, millega nähtavasti kergem prantsuse rahva veri lepib ja läbi saab, mis aga ei ole objektiivselt kaugelki eeskujulik ega meie oludes kunagi lubatav. Õieti kirjutab

F. Conradi poolt tsiteeritud Šveitsi protsessualist Heusler: „Tsiivilprotsess on ikka kuiv aine ja nõuab põhjalikku uurimist süvenemise läbi aktidesse, ning kui temperamendiga ja huumoriga varustatud advokaadid tüliasja „elava“ pildi joonistavad, siis sünnib see enamasti tõe kahjuks ja vastase poole alandamiseks.“

Õigustehingulises läbikäigus valitseb ka meil vormivabadus ja suusõnalikkus, mis pärast kaudsed tõendused: tunnistajate ülekuulamine ja teised kohtu eritalitused ise loomustavad meie protsessi ja määravad kindlaks selle edenemise suuna. Prantsuse protsess oma passiivse, vaikiva kohtu koosseisuga ja oma — üldreegli järele — kirjutõendustega praktilist huvi meile ei paku; kui harva tarbe korral ka tunnistajate ülekuulamisi, kohalikke ülevaatusi j. n. e. toimetatakse Prantsusmaal poolte erialgatusel väljaspool ja enne nõude tõstmist ning esitatakse asja arutavale kohtule poolte poolt protokollide ära kirjade näol, siis on ka see tingitud poolte „asja ettekandjate“ ainuvalitseva algatusega Prantsusmaal, mis on meile arusaamatult võõras ja vastuvõtmatu.

Protsessi edenemise suhtes meil Prantsusmaalt midagi otsida ei ole.

Oma tähelepanu peame pöörama sinna, kus — nagu meilgi — õiguslääbikäik on vormivaba ja tõendamisviis kaudne. Ning siin tuleb arvesse F. Conradi referaat Saksamaa ja Austria puhul.

Saksamaal ja Austrias maksab puht-suusõnaline protsess, kus — igatahes teoreetiliselt — ettevalmistatavate kirjalikkude avaldiste osa äärmise piirini kitsendatakse ning sunduslik otsustamise alus luuakse — isegi kirjalikkude esitiste muutmise — alles suusõnaliselt kohtuistungil. See on jällegi liialdus, ning väga huvitav on Conradi poolt tsiteeritud Saksa kõrgema kohtutege- lase Dr. Preiser'i ütlus selle kohta, et Saksa tsiivilprotsess oleks ammu juba hukka läinud suusõnalikkuse printsiibi liialdamise tõttu, kui mitte kohtupraktika poleks seda

printsiipi mitmel puhul lihtsaks funktsiooni- niks muutnud.

Meie (küll suusõnalisel) protsessis mängib ikka ka kirjalikkus oma osa ning, nagu kahtlemata õieti toonitab F. Conradi, seisab just selle tõttu meie protsess tervemal alusel, kui puht-suusõnalised protsessid (prof. Engelmann'i teoreetilised kaalutlused selle kohta, et suusõnaline protsess ei salli — kuigi osalt — kirjalikkuse-printsiipi, pole küllalt mõjuvad ega leia praktilises elus toetust).

Saksamaa ja Austria eeskujul peab nüüd F. Conradi soovitavaks kõige pealt meie kohtu aktiivsust istungil suurendada tüliasja faktilise ja juriidilise külje väljaselgitamise mõttes, pooltele küsimusi ette pannes ning näpunäiteid ja juhtnööre andes, kui ka kollegiaalkohtu tegevust osalt selle üksikliik- mele ülesandeks tehes, kes kõrvalküsimusi protokollil võtab ja isegi lahendab, peamater-jali puhastab ja selgitab, eritalitusi teostab, asja lõpetab, poolte mitteilmumisel isegi asja otsustab j. n. e.

See ettepanek on igatahes tõsise kaalu- mise väärt, kuid äratub ka palju kahtlusi ja tema otstarbekohasus sõltub kohtu koos- seisu suurest vilumusest, advokatuuri aga- rast kaastööst, teiste sõnadega — pikalda- sist eluteadumusest, mille üle alles veel tule- vik peab otsustama. Väljaspool kahtlust on aga, et kohtu aktiivsuse kasvus lasub ka meie kohtu edu.

Olgu kuidas on — meie protsessi vana- nemisest, tahajäämisest ja puudulikkusest ei või siin juttu olla: küsimus ei ole isegi veel Lääne-Euroopas küps ning katsetami- sel olevate uute instituutide lihtne ülevõt- mine tähendaks suurt riisikot ja ettevaata- matust. Ainult pikkamisi samm-sammult peame seda suunda jälgima sel määral, kuidas selgub ühe või teise abinõu kõlb- likkus.

F. Conradi ettepanekud hilja avaldatud tõendamissoovi tähele panemata jätmise, ka poolte ühise soovi korral ainult kohtu loaga asjatoimetuse seismapanemise ja nõude-

aine muutmise kohta ei ole vastuvõetavad ja on osalt prof. Engelmann'i poolt otsustavalt ümber lükatud.

Ettepanekut — poolte vandetoimetust või poolte enda tunnistajatena ülekuulamist üle võtta — võib vaevalt pooldada.

Ka „Teilurteil“ on vaevalt otstarbekohane.

Kuigi seepärast rida väiksemaid reformi-ettepanekuid täielist tähelepanu väärib, on mul arvatavasti korda läinud tõendada, et meie tsiviilprotsess ka sellest kriitikast võitjana välja on tulnud: ta seisab tegelikult nii kõrgel, et isegi protsessi edenemisreformi uueaegne suund juba peitub tema määrustes: kohtuniku aktiivsus ja algatusvõime on teatavalt piirides juba maksmatav pandud, sunnitate toimetused on olemas, kohtu äranägemine nõude määra kohta on algstaadiumis ka tuntud. Ei või siin ka tähenda-

mata jätta, et meie õigusemõistmine kiireneb märksa juba praeguse korra maksvusel. Meie kohtuseadlused ei ole mitte puudulikud ega vananenud; otse vastupidi, nad on nii eluvõimelised, et nende alusel, mitte neid kõrvaldades, lamab reformitöö ideaalprotsessi suunas; edasihitamist, mitte ümberehitamist, tingivad meie kohtuhoone vankumatud alusmüürid.

Üleminekuaja reformide palavik ei tahaks ka selle väärtusliku pärandi ees seisma jääda. Kuid Eesti kohtu lühike, aga näitlik ajalugu paneb riikliku tarkuse ja rahva huvi nimel siin riivi ette. Venest päritud varemete väljal tõuseb ainuerandina meie kindel kohtuhoone, lubades otsest ilustustööd kõrgema progressi suunas. Ning suuna ja tee valgustamise eest võlgname Engelmann'ile ja Conradi'le suurt tänu.

E. Erdmann.

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu.

Riigikohtu Üldkogu seletus 1929. a. septembrikuu 18/20 päevast Tempelmaksu seaduse käsitlemisel lahkavamate tekitavate küsimuste kohta. (T. nr. 28 — 1929).

1. Kas kuuluvad tempelmaksustamisele lisadena need dokumendid, mis juba tempelmaksustatud või mis seaduse põhjal vabastatud tempelmaksust? Näiteks, kas tuleb notariaalse volikirja, lepingute ja t. koh- tusse esitamisel võtta tempelmaksu kui lisa pealt?

Vastus:

Avaldiste ja kirjade lisad kuuluvad tempelmaksustamisele Tempeltariifi nr. 2 ette nähtud 10-sendi- lise tempelmaksuga, vaatamata kas nad Tempelmaksu seaduse ja selle tariifi mõne teise punkti järele on juba tempelmaksustatud või tempelmaksust vabasta- tud, kõigil juhtudel, mil avaldised ja kirjad Tempel- tariifi nr. 1 järele käivad tempelmaksustamisele.

2. Kas lugeda maksvaks teistes seadus- tes, peale Tempelmaksu seaduses ette nähtud vabastamised?

Vastus:

Tempelmaksu seaduse § 27 p. 4 järgi on kaota- nud maksvuse kõik teistes seadustes ette nähtud tem- pelmaksust vabastamised, mis Tempelmaksu seaduses nimetatamata.

3. Kas kuuluvad tempelmaksustamisele suulised palved täitmislehtede ja otsuste ära- kirjade saamiseks?

Vastus:

Suulised palved täitmislehtede ja otsuste ära- jade saamiseks ei kuulu tempelmaksu alla.

4. Kuidas võtta tempelmaksu kohtuistungil esitatavate dokumentidelt: kas võtta neilt kui lisadelt, avaldistelt või üldse mitte võtta?

Vastus:

Kohtuistungil esitatavad kirjad, mis sisaldavad iseseisvaid palveid, avaldisi või seletusi, tempelmak- sustatakse Tempeltariifi nr. 1 järele; kirjad, mis esi- tatakse avaldiste lisadena, seal hulgas ka kirjalikud tõendused, tempelmaksustatakse Tempeltariifi nr. 2 järele.

5. Kuidas võtta tempelmaksu raamatute ja kaustikute esitamisel, kas ainult selle osa

pealt, mis asjasse puutub, või kõikide lehtede pealt?

Vastus:

Raamatute ja kaustikute esitamisel ametiasutistele võetakse tempelmaksu ainult selle osa pealt, mis asjasse puutub.

6. Kuidas arvata lisadena esitatavate plaanide ja kaartide poognaid Tempelmaksu seaduse § 5 kohaselt?

Vastus:

Plaane ja kaarte käsitatakse tempelmaksustamisel tervikuna, olenemata nende välisest kujust ja suurusest.

7. Kas lugeda Maa- ja Pikalaenu-panka hüpoteekpangaks Tempelmaksutariifi nr. 23 mõttes?

Vastus:

Hüpoteegid Maa- ja Pikalaenupanka heaks käivad Tempeltariifis nr. 23 D ette nähtud Eesti hüpoteekpankade nimele tehtavate hüpoteekide jaoks seatud tempelmaksu alla.

8. Kas võtta palves antud volituse pealt eraldi tempelmaksu?

Vastus:

Palves antud volitus käib eraldi tempelmaksustamisele volikirjade jaoks Tempeltariif nr. 52 ette nähtud määras.

9. Kas on vabad tempelmaksust kõik kriminaaltoimetused?

Vastus:

Kriminaaltoimetused ja kõik neis asjus antavad avaldised ja väljaantavad ära kirjad ei käi tempelmaksustamisele; kuid tempelmaksu alla käivad avaldised ja ära kirjad, mis antakse pärast kriminaalasia, kui niisuguse, toimetamise lõpetamist või ka asja toimetamise kestel esitamiseks niisugustes asjades, mis Tempelmaksu seaduse järele kuuluvad tempelmaksustamisele.

10. Kas käivad tempelmaksu alla Maa- ja Pikalaenupanka poolt kohtu- ja ametiasutistele saadetavad avaldised ja vastused nende peale?

Vastus:

Maa- ja Pikalaenupanka poolt kohtu- ja ametiasutistele saadetavad avaldised ja vastused nende peale

on Tempelmaksuseaduse § 13 mõttes tempelmaksust vabad.

11. Kuidas tempelmaksustada pealkirjade tegemist obligatsioonidel, kui niisugustes obligatsioonides antakse mingisugustele hilisematele võlakohustistele või õigustele eesõigus ja obligatsioonide blanko edasi antakse, kas kahekordselt Tempelmaksuseaduse § 10 p. 1. alusel, või ainult ühekordselt Tempelmaksu tariifi nr. 16 S järgi?

Vastus:

Eesõiguste andmine obligatsioonidel teistele õigustele ja võlakohustistele ei käi tempelmaksu alla; obligatsioonide uuesli edasiandmine blankopealkirja järele kuulub tempelmaksustamisele Tempeltariifi nr. 16 X järgi.

12. Kas tuleb tempelmaksustada avaldisi, mis antakse tunnistajate ja ekspertide poolt nende mitteilumise puhul, samuti palved nende mitteilumise eest peale pandud trahvist vabastamise kohta?

Vastus:

Tunnistajate ja ekspertide poolt antavad avaldised nende mitteilumise kohta, samuti palved nende peale mitteilumise eest pandud trahvides vabastamise kohta on tempelmaksust vabastatud.

13. Kui ühel ajal esitatakse volikirja ja selle ära kirja sooviga algvolikirja tagasi saada, kuidas tuleb tempelmaksustada volikirja ära kirja?

Vastus:

Kui volikirja ära kirja ei ole varemalt tema ustavaks tunnistamisel tempelmaksustatud, siis tuleb tema esitamisel ametiasutisele algvolikirja asendamiseks Tempeltariifi nr. 54 nõudmisel 25 sendiga tempelmaksustada; peale selle tuleb tema kui ka tagasivõetava volikirja eest kummagi pealt Tempeltariifi nr. 2 järele 10 senti tempelmaksu maksta.

14. Kas tuleb kohtunikudel kinnisvarade müükidel võtta tempelmaksu kohe peale müügitoimetuse lõpetamist või võib selle õiendamist edasi lükata ostuhinna tasumiseni?

Vastus:

Kohtunikudel kinnisvara müükidel võib tempelmaksu õiendamist edasi lükata ostuhinna tasumise päevani.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Trükkkoda Ed. Bergmann, Tartus.

Ilmus trükist!

Ilmus trükist!

KRIMINAALSEADUSTIK

Lisadega ja sisjuhiga varustanud **A. Jõeäär, III Riigikogu kriminaal-**
seadustiku komisjoni esimees.

Saada Riigi trükikojast ja parimatest raamatukauplustest. / Pealadu Riigi trükikojas.

Hind 10 krooni.

1930. a. ilmub JURIIDILINE AJAKIRI

„ÕIGUS“

üksteistkümnendat aastat.

Toimetus:

R. Rägo (peatoimetaja), K. Grau, E. Maddison, A. Palvadre, J. Reinhold, J. Uluots ja E. Ein (tegevtoimetaja).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seaduseandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ 1929. a. RIIGIKOHTU OTSUSED.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.

Tellimishind: 7 krooni aastas, üksiknumber 75 s.

On veel saada ajakirja eelmisi aastakäike hinnaga (ühes lisaga): 1920. a. — 1 kr. 50 s., 1921. a. — 3 kr., 1922. a. — 8 kr., 1923. a. — 4 kr., 1924. a. — 4 kr., 1925, 1926, 1927 ja 1928. a. à 4 kr. 50 s. ning 1929. a. 7 kr.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tartu, Aia tän. nr. 35, telefon nr. 81.